

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Justícia**

Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors

**Recull dels treballs
i principals conclusions**

Febrer de 2021

Avís legal

Els continguts d'aquesta obra estan subjectes a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional (CC BY 4.0) de Creative Commons. Se'n permet la reproducció, la distribució, la comunicació pública i la transformació per generar obra derivada, sense cap restricció, sempre que se'n citi el titular dels drets (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia). La llicència completa es pot consultar a: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>

© Generalitat de Catalunya

Departament de Justícia

Comissió Interdepartamental per a la Concreció
d'una Estratègia Interdepartamental
i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors
justicia.gencat.cat

Les imatges de la coberta provenen d'Euskal Irrati Telebista ([imatge superior](#)), el documental *Torneu-me el meu fill! Els nens robats del franquisme* de la CCMA ([imatge inferior](#)) i una fotografia sense referència reproduïda als mitjans i les xarxes socials ([imatge central](#)).

Índex

1. Introducció. La Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors	5
2. ACORD GOV/148/2019, de 22 d'octubre, pel qual es crea la Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors	7
3. Resum de les sessions i conclusions	12
3.1. El fenomen de la desaparició forçada de menors	12
3.2. Perspectiva judicial. Tractament del delictes. Conseqüències jurídiques i prescripció	15
3.2.1. Punts més destacats de l'Informe del relator especial de l'ONU sobre la promoció de la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició, Pablo de Greiff, en missió a Espanya, de 22 de juliol de 2014	15
3.2.2. Iniciativa de Catalunya i la seva actitud vers les desaparicions forçades de menors	18
3.2.3. Conclusions i problemes de base que cal modificar	18
3.2.4. Tractament jurídic, nacional i internacional, del delictes de desaparició forçada de menors des de 1936 fins a l'actualitat	19
3.2.5. Conclusions	22
3.3. Investigació judicial i policial. Accés als arxius	22
3.3.1. Paràmetres i criteris d'investigació judicial i policial. Perspectiva policial	22
3.3.2. Accés als arxius	23
3.3.3. Conclusions	25
3.4. Tractament forense. Identificació, ADN i programa d'identificació genètica	26
3.4.1. Eines: identificació i prova biomètrica	26
3.4.2. Tractament forense, ADN i Programa d'identificació genètica	27
3.4.3. Conclusions	29
3.5. Atenció a la víctima: esclariment dels fets, suport jurídic i psicològic, i gestió dels retrobaments	30
3.5.1. Documentació dels fets	30
3.5.2. Què fer quan s'aconsegueix informació i quan no	32
3.5.3. Identificació de familiars a través de l'ADN	33
3.5.4. Retrobaments	33
3.5.5. Altres necessitats	34
3.5.6. Conclusions	34

4. Proposta d'acció estratègica	36
4.1. Principis rectors	36
4.2. Pla d'accions	36
4.2.1 Quant a les relacions interinstitucionals	36
4.2.2. Quant al règim franquista i la seva herència	37
4.2.3. Dins l'àmbit legal, judicial, administratiu i policial	37
4.2.4. Quant a l'atenció a les víctimes	39
4.3. Pla de recerca	40
4.4. Desplegament de la Llei 16/2020, de 22 de desembre, de desaparició forçada de menors a Catalunya	41
4.5. Comissió d'investigació parlamentària en l'àmbit de la desaparició forçada de menors a Catalunya	41
4.6. Programa de Govern	41
5. Annexos	42

1. Introducció. La Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors

D'acord amb la Resolució 388/XII, adoptada pel Parlament de Catalunya en la sessió del 2 de maig de 2019, sobre una estratègia catalana davant la desaparició forçada de menors, es va establir una estratègia interdepartamental per donar resposta, de manera global i coordinada, als diferents vessants d'aquest problema, des de l'orientació a la víctima fins a les accions de resposta en els diversos àmbits d'actuació rellevants: investigació, reparació, mecanismes de garantia de no repetició i resolució dels casos de desaparició de nadons.

Per Acord de Govern, es va establir el marc adequat per poder donar una resposta integral, coherent i sistemàtica des dels poders públics: donar l'atenció necessària a les víctimes d'aquest delictes, pel que fa al suport psicològic, jurídic i social; establir les accions d'investigació dels fets i de suport en les accions judicials; facilitar l'accés als arxius públics i privats; posar a l'abast els registres de dades genètiques que permetin el retrobament de les víctimes; gestionar el retrobament, l'acompanyament i el suport a les víctimes i fer efectives les polítiques de memòria per a la reparació i la no repetició.

Sota la presidència i el lideratge del Departament de Justícia, i amb la participació activa dels departaments de Salut i Interior, s'ha impulsat una estratègia integral i transversal per aconseguir atacar tota la complexitat del fenomen de les desaparicions forçades de menors. Per concretar les línies i els mecanismes d'actuació més adequats, es va crear una comissió interdepartamental per valorar, a partir de les conclusions que se'n derivessin, l'adequació de les propostes i establir les mesures normatives necessàries, si escau, per enfocar correctament el fenomen en tots els vessants.

L'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa (PACE), en la Recomanació 1736, de 17 de març de 2006, sobre la necessitat de la condemna internacional del règim de Franco, assenyala que alguns psiquiatres de l'exèrcit espanyol van dur a terme experiments a presos republicans per identificar el que anomenaven "gens rojos"; es reconeixia, així, l'existència del projecte concebut pel psiquiatre Antonio Vallejo-Nájera, basat en les teories de l'eugenèsia social de l'Alemanya nazi, que cercaven detectar i aïllar el "biopsiquisme del fanatisme marxista" i posar la psiquiatria al servei de la imposició de la ideologia feixista en el conjunt de la societat.

Així mateix, l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa reconeix els "nens perduts" com a víctimes del franquisme: es van modificar els cognoms dels fills d'algunes preses perquè poguessin ser adoptats per famílies afectes al règim; milers de fills de republicans i republicanes empresonats van ser enviats a institucions estatals perquè el règim considerava que la seva família era "inadequada" per a la seva formació; alguns infants refugiats van ser segrestats a l'exili francès pel servei exterior de "repatriació" del règim, que els va separar de les seves famílies i, posteriorment, van ser ingressats en institucions franquistes d'acollida.

Finalment, l'Assemblea Parlamentària del Consell d'Europa interpel·la les autoritats espanyoles perquè facilitin als historiadors i investigadors l'accés lliure a la totalitat dels arxius –públics o privats, civils o militars– susceptibles de contenir documents que puguin contribuir a restablir la veritat sobre la repressió del règim franquista, especialment els de la

Fundación Francisco Franco, finançada per l'Estat, i perquè obrin tots els arxius amb documentació del règim i l'època franquista que encara avui són inaccessibles al públic.

En aquest informe es presenten les línies principals que ha seguit la Comissió Interdepartamental per analitzar el fenomen i les conclusions que es deriven de la tasca que ha portat a terme. Així mateix, s'hi inclou la documentació aportada en les sessions que es van fer.

2. [ACORD GOV/148/2019](#), de 22 d'octubre, pel qual es crea la Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors

El Parlament de Catalunya, en sessió celebrada el 2 de maig de 2019, va adoptar la Resolució 388/XII, sobre una estratègia catalana davant la desaparició forçada de menors, mitjançant la qual, entre d'altres, insta el Govern a disposar d'una estratègia interdepartamental i integral davant les desaparicions forçades de menors, per donar una atenció adequada a les víctimes i facilitar la resolució dels casos de desaparicions que hi ha plantejats, d'acord amb els requeriments dels diferents organismes de drets humans de les Nacions Unides.

A Catalunya hi ha centenars de denúncies presentades pels anomenats robatoris de nadons, que van començar durant la repressió franquista però que acaben al voltant de 1996, arran del reconeixement del dret de tota persona adoptada a saber la seva identitat, sense que cap víctima hagi trobat vies efectives de reparació i solució. La situació actual és que milers d'afectats –mares, pares, fills i filles– es veuen obligats a viure en el neguit i el patiment, incapaços d'avançar en la cerca dels seus familiars i restablir el dret fonamental a la seva identitat biològica.

L'alarma social que generen els casos de sostraccions de menors i la incertesa de les famílies que en són víctimes, juntament amb la complexitat dels processos judicials, exigeix una resposta integral per part dels poders públics.

Segons dades facilitades per l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya, des de 2011 fins a l'actualitat, aquest Institut ha dut a terme, a requeriment judicial, un total de 94 actuacions relacionades amb la desaparició forçada de menors. D'aquestes, 37 són actuacions externes (27 són exhumacions i 10 són serveis de recollida de mostres en centres hospitalaris). La resta, 57, tenen per objecte informar sobre la documentació existent, en la major part de casos de nadons presumptament inhumats en fosses comunes.

D'altra banda, nombroses iniciatives i treballs d'organitzacions no governamentals, com ara Amnistia Internacional, i des d'una vessant més científica i d'investigació, l'Observatori de les Desaparicions Forçades de Menors (ODFM), constituït en data 3 d'octubre de 2016 a la Universitat Rovira i Virgili (URV), s'han fet ressò d'una de les atrocitats més grans que ha viscut el nostre país.

Les actuacions desenvolupades fins ara, tanmateix, no han estat suficients per abordar aquest problema des d'una perspectiva integral i reparadora. Per això, ara escau impulsar efectivament una estratègia interdepartamental i integral capaç d'oferir a les víctimes suport psicològic, jurídic i social i assessorament legal especialitzat en l'exercici de les accions judicials, en els termes establerts per la Resolució 388/XII del Parlament.

L'impuls d'una estratègia interdepartamental i integral davant aquest fenomen requereix, en primer lloc, tractar d'identificar els circuits, els procediments i els subjectes actors i passius d'aquests presumptes delictes, avaluar la seva repercussió real i propiciar un escenari de resposta dels poders públics tan coherent i sistemàtic com sigui possible, que tingui com a objectiu principal l'esclariment dels fets i el seu abast, la recerca de la

veritat, la reparació a les víctimes i la imputació de responsabilitats, si és el cas, i sens perjudici de l'actuació de l'Administració de justícia en aquells casos en què encara sigui jurídicament i processalment viable, la persecució penal dels presumptes fets delictius denunciats, investigats i trets a la llum.

Des del punt de vista de l'univers de víctimes d'aquests delictes, hi destaca un triangle que cal abordar de forma específica. En primer lloc i de manera principal, les persones sotretes a les mares biològiques per ser donades en adopció a terceres famílies. En paral·lel, les mares biològiques que, amb engany o sense, es van veure forçades a separar-se dels seus fills i filles. I en darrer lloc, una potencial família adoptiva que va poder rebre en adopció nadons amb desconeixement del seu origen de tràfic fraudulent.

Aquesta estratègia interdepartamental i integral que es vol impulsar, en una primera fase, implica tres departaments de l'Administració de la Generalitat, cridats a intervenir des del moment inicial del projecte: Justícia, Salut i Interior.

En primer lloc, el Departament de Justícia actuarà en les seves diverses atribucions: atenció a la víctima, memòria democràtica i relacions amb l'Administració de justícia.

La Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil té, entre les seves funcions, oferir a les víctimes del delictes informació i suport perquè puguin exercir els drets que els reconeix la legislació vigent. Un d'aquests serveis és el d'Informació i Orientació Telemàtica a la Víctima del Delicte (SIOTVD), servei telemàtic que, a través d'un telèfon o d'una bústia gratuïta, informa, assessora i ofereix suport a persones que són o se senten víctimes d'un delictes i, quan escau, les deriva a altres recursos o serveis i els facilita l'accés. El SIOTVD constituirà una primera instància d'atenció a les persones afectades per la desaparició forçada de menors i les podrà informar de la resta de serveis a la seva disposició i orientar-les respecte al seu ús i eventual sistema d'accés.

La Direcció General de Memòria Democràtica, per la seva banda, serà la responsable de la creació progressiva d'un registre únic de persones afectades en el període 1931-1980 i de les actuacions que l'Administració hagi dut a terme. Aquesta Direcció General, quan sigui necessari, també s'ocuparà de facilitar a les víctimes l'accés a la informació del seu cas, tant en arxius d'entitats públiques com d'entitats privades. I, finalment, es farà càrrec de les polítiques de memòria col·lectiva adequades per a la reparació i la no repetició.

Finalment, la Secretaria de Relacions amb l'Administració de Justícia articularà els mecanismes de col·laboració i cooperació tant amb els òrgans judicials com amb el Ministeri Fiscal, en els supòsits que escaigui, amb el doble objectiu consistent a facilitar el suport i l'auxili necessaris a l'activitat de l'Administració de justícia en aquest punt i procurar, així mateix, que aquests processos i circuits no revictimitzin les persones afectades.

Incardinat dins l'estructura orgànica de la Secretaria de Relacions amb l'Administració de Justícia, l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya és un òrgan tècnic al servei de l'Administració de justícia que té com a funció, entre d'altres, emetre els informes i dictàmens que li demanin les autoritats judicials i el Ministeri Fiscal, i practicar les anàlisis que aquells li sol·licitin en el marc d'un procés judicial o d'actuacions d'investigació criminal. La intervenció de l'Institut en la realització de proves

d'ADN, necessàries per a la identificació de les persones, esdevé un eix vertebrador essencial de l'estratègia que es vol impulsar.

En segon lloc, el Departament de Salut, que és l'Administració competent en matèria de control dels centres hospitalaris, públics i privats, on presumptament es desenvolupaven aquestes praxis delictives, així com l'Administració responsable de la xarxa sanitària des de la qual es pot impulsar, prestar i coordinar l'atenció sanitària posttraumàtica que les víctimes puguin requerir.

El Departament de Salut, mitjançant el Servei Català de la Salut i l'estructura orgànica en matèria de salut mental, vetllarà així mateix per donar una resposta adient per ajudar les víctimes a afrontar la situació i el patiment que els genera i gestionar-ne les conseqüències sobre la seva salut. A aquests efectes, identificarà els serveis de la xarxa de salut mental comunitària i, si s'escau, els recursos especialitzats necessaris que es poden comprometre amb aquest objectiu i possibilitarà l'accés de les víctimes a aquests recursos, tenint en compte, sempre que sigui possible, el factor territori.

Per la seva banda, la Direcció General d'Ordenació i Regulació Sanitària, mitjançant la unitat orgànica responsable de la inspecció sanitària, canalitzarà els requeriments d'informació i de documentació adreçats als centres hospitalaris, tant públics com privats.

En darrer terme, el Departament d'Interior actuarà per a la pràctica de diligències policials, ja sigui d'ofici o a instància de particulars, mitjançant la pertinent denúncia del Ministeri Fiscal o de l'autoritat judicial.

Així, la Direcció General de la Policia actuarà, mitjançant el cos de Mossos d'Esquadra, en les seves funcions d'investigació dels fets ocorreguts, així com per donar compliment a les accions judicials i per impulsar les indagacions que puguin determinar-se des del Ministeri Fiscal, tot garantint la seguretat i la intimitat de les víctimes davant d'ingerències il·legítimes, i protegint-les d'actes d'intimidació i represàlia o de qualsevol acte que pugui ofendre-les o denigrar-les.

Així mateix, el desplegament i l'execució d'aquesta estratègia requerirà la participació i col·laboració de corporacions de dret públic, organismes i entitats sense ànim de lucre, com el Consell de l'Advocacia Catalana (Consell Intercol·legial de l'Advocacia Catalana), el mateix Observatori de les Desaparicions Forçades de Menors (ODFM) abans esmentat i el Col·legi Oficial de Psicologia de Catalunya, entre d'altres.

Vist l'article 51 de la Llei 13/1989, de 14 de desembre, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat de Catalunya;

Per tot això, a proposta de la consellera de Justícia, del conseller d'Interior i de la consellera de Salut, el Govern

Acorda:

- 1 Impulsar una estratègia interdepartamental i integral davant les desaparicions forçades de menors.
- 2 Crear la Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors, amb els objectius següents:

- a) Identificar els circuits, els procediments i els subjectes actors i passius d'aquests presumptes delictes.
- b) Avaluar-ne la repercussió real i propiciar un escenari de resposta dels poders públics tan coherent i sistemàtic com sigui possible, que tingui com a objectiu principal l'esclariment dels fets i el seu abast, la recerca de la veritat, la reparació a les víctimes i la imputació de responsabilitats, si n'hi ha.
- c) Perseguir penalment, si escau, els presumptes fets delictius denunciats i investigats.

–3 La Comissió s'adscriu al Departament de Justícia, que, mitjançant la Secretaria de Relacions amb l'Administració de Justícia, aporta el suport administratiu, tècnic i logístic necessari per al seu funcionament.

–4 La Comissió està integrada pels membres següents, com a representants de les unitats i entitats públiques que s'indiquen a continuació:

a) Presidència: el secretari o la secretària general del Departament de Justícia.

b) Vocalies:

Una persona en representació de la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i de Justícia Juvenil.

Una persona en representació de la Direcció General de Memòria Democràtica.

Una persona en representació de la Secretaria de Relacions amb l'Administració de Justícia.

Una persona en representació de l'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya.

Una persona en representació del Servei Català de la Salut.

Una persona en representació de la Direcció General d'Ordenació i Regulació Sanitària.

Una persona en representació de la Direcció General de la Policia - Mossos d'Esquadra.

El rang orgànic dels representants de les unitats i entitats públiques no pot ésser inferior a sub-director o sub-directora general.

El conseller o consellera de Justícia nomena els vocals, d'acord amb la designació efectuada pel conseller o consellera respectiu.

Amb l'autorització prèvia del secretari o secretària general del Departament de Justícia, poden assistir a les reunions de la Comissió, amb caràcter permanent o puntual, un o més membres de caràcter tècnic per cadascuna de les unitats i entitats públiques que la integren, per tal de facilitar la coordinació i l'execució tècnica de detall de les tasques encomanades, fer-ne el seguiment oportú i l'avaluació. Aquests membres tindran veu però no vot.

La Secretaria de la Comissió l'exerceix una persona funcionària, designada pel secretari o secretària general del Departament de Justícia, que assisteix a les reunions amb veu però sense vot. La secretaria de la Comissió no comporta la creació o l'ocupació de cap lloc de treball específic o òrgan actiu.

En tot cas, la creació de la Comissió no implica la creació de cap lloc de treball o òrgan actiu.

–5 La Comissió pot funcionar en plenari, o bé constituir-s'hi subcomissions tècniques o grups de treball.

Les subcomissions tècniques i els grups de treball poden convidar a les seves sessions persones representants de les associacions de víctimes i d'entitats expertes en l'estratègia davant les desaparicions forçades de menors, i altres persones que per la seva qualificació tècnica o testimoni d'interès puguin aportar coneixement i valor a les tasques encomanades a la Comissió.

–6 La Comissió pot determinar les seves normes de funcionament. En tot el que no preveu aquest Acord i, si s'escau, les normes de funcionament, la Comissió es regeix per la normativa reguladora dels òrgans col·legiats de l'Administració de la Generalitat de Catalunya.

–7 La Comissió, mitjançant el Departament de Justícia, ha de presentar al Govern, en el termini de sis mesos des de la seva creació, un informe amb el recull dels treballs i les principals conclusions de les seves tasques.

La Comissió quedarà dissolta 10 dies després de la data de presentació de les seves conclusions.

–8 L'assistència a les sessions de la Comissió no genera cap dret econòmic als seus membres, els quals tampoc no percebran sota cap concepte indemnitzacions d'assistència o dietes.

–9 Disposar la publicació d'aquest Acord al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*.

Barcelona, 22 d'octubre de 2019

3. Resum de les sessions i conclusions

3.1. El fenomen de la desaparició forçada de menors

Durant el franquisme i les dues primeres dècades de la democràcia, es produeix un fenomen humanament i socialment terrible: la sostracció forçada de menors. Aquesta separació forçada de fills petits, generalment acabats de néixer, de les seves mares responia a una estratègia política del règim franquista, que tenia com a objectiu donar-los en adopció a famílies ideològicament afins. Aquestes pràctiques van perdurar fins a tocar dels nostres dies, transformades en un negoci criminal lucratiu i desvinculades del biaix de repressió política i imposició ideològica que va caracteritzar-les durant les primeres etapes. Tots aquests successos han suposat un drama humanitari per a desenes de milers de persones a l'Estat espanyol, i a Catalunya en particular, en un abast encara impossible de quantificar.

Aquestes desaparicions forçades tenen efectes que arriben fins a l'actualitat. Hi ha moltes mares que busquen els seus fills; hi ha fills que, després de descobrir que van ser adoptats, s'enfronten a la dificultat de saber quin és el seu origen; i hi ha famílies que van adoptar pensant que el sistema era legal i han descobert que en realitat era delictiu.

Aquest fenomen, doncs, presenta variacions segons el període. Varien els objectius i també varien les persones encarregades de sostreure els menors i donar-los en adopció. Va començar com a eina de repressió política i va derivar en negoci. En tot cas, la desaparició forçada de menors ha afectat una gran quantitat de persones i és absolutament necessari establir sistemes per trobar respostes i mirar de reduir els danys que va provocar.

La desaparició forçada de nadons va néixer com una eina de repressió política durant el franquisme, centrada en la sostracció dels fills de les mares republicanes a les presons. Quan va començar, el 1938, se sostreien els fills menors de tres anys de les dones republicanes que eren a la presó, tant els que hi havien entrat amb elles com els que havien nascut dins la presó, com a mecanisme de repressió política cap als perdedors de la Guerra Civil. L'ideòleg d'aquesta pràctica va ser el psiquiatre franquista Antonio Vallejo-Nájera, que va estudiar a l'Alemanya nacionalsocialista. A partir de la recerca pseudocientífica del Gabinet de Investigaciones Psicológicas, que tenia la funció d'investigar les arrels biopsíquiques del marxisme, presentava les idees d'esquerra com una patologia (degeneració) i creava arguments per justificar la consideració dels adversaris com a espècie infrahumana. En la seva obra, justificava amb bases biològiques les opcions polítiques. Considerava el marxisme una malaltia mental i, a partir de la teoria de l'existència d'un "gen roig", proposava que els "rojos" no havien de tenir fills o que, en cas que en tinguessin, se'ls havia de separar com més aviat millor dels progenitors, amb la idea que, com que encara estaven per formar, els efectes d'aquest "gen roig" es podien reduir o curar si se'ls apartava dels que ja eren incurables.

Aquesta voluntat d'anihilació de les ideologies d'esquerra va tenir una eina important en la desaparició dels nadons i els fills petits de mares republicanes empresonades. Hi van tenir un paper clau l'Ordre de 30 de març de 1940, que donava la pàtria potestat dels menors a l'Estat, i la Llei de 4 de desembre de 1941, vigent fins el 1985, que facilitava el canvi de nom dels nens que ja estaven inscrits, en permetre destruir la documentació del registre civil referent al naixement i substituir-la per la nova filiació ("extirpar el gen roig"). Aquests nadons que havien nascut a la presó –que no estaven registrats enlloc i que no existien a efectes

legals— i els menors de tres anys —a qui es canviava el nom— s’inscrivien molt sovint com a fills biològics d’uns pares afins al règim, que tenien la funció de reeducar-los en el marc ideològic del franquisme.

Milers de dones republicanes i els seus fills van patir en primera persona la crueltat d’aquesta eina repressiva d’eugenèsia social. En aquests casos, és molt difícil buscar la identitat d’aquestes persones, i cal treballar, sobretot, perquè aquest fenomen formi part de la memòria històrica i no caigui en l’oblit.

A mesura que va anar passant el temps, l’objectiu de les desaparicions va canviar. Un cop que la repressió política va mirar de deixar pas a l’estabilitat del model social del nacionalcatolicisme, les mares a qui se sostreia els fills van passar a ser dones embarassades solteres, que la societat de l’època estigmatitzava per qüestions ideològiques i morals. La Llei de 20 de desembre de 1952 consolida i estructura definitivament el Patronato de Protección de la Mujer, organisme creat per Decret provisional de 6 de novembre de 1941, que reservava el càrrec de la presidència a la dona del dictador, Carmen Polo de Franco. El Patronato té com a missió protegir la moralitat de la dona i té competències de protecció a la dona de 16 a 21 anys (fins als 25 anys, en casos específics). Sovint les embarassades solteres eren menors d’edat i eren els seus pares els qui decidien. També es recorria al concepte de distòcia social, perquè es considerava que eren incapaces de fer créixer un fill. Durant els embarassos les mares solteres eren acollides per institucions, bàsicament religioses. En aquests casos, eren les monges les que decidien el futur del nadó i les que utilitzaven pressions socials i morals per convèncer les mares de la seva incapacitat per quedar-se el fill. Així, aquests embarassos quedaven amagats, alhora que s’inventaven embarassos ficticis de dones que no podien tenir fills. Cal tenir en compte que era una època en què la dona no tenia una economia pròpia i es considerava una ànima inferior que vivia sota el poder de l’home; l’objectiu del matrimoni era procrear. Si no tenien fills, es culpabilitzava la dona i se l’estigmatitzava dins i fora de la família. D’aquesta manera, la confluència de dones embarassades i famílies sense fills portava a fer que l’embaràs real acabés en un part anònim i que el nadó s’inscrivís amb un certificat fals, resultat d’un part fingit, a canvi de diners.

Darrere d’aquesta pàtina de moralitat hi havia el lucre, disfressat en molts casos de donatius a les comunitats religioses. Així, de fet, els fills de les mares solteres s’acabaven venent, i la repressió i la reeducació de les mares solteres joves es va convertir en un negoci.

Com a resultat d’un augment de la demanda de nadons per adoptar, el negoci es va transformar en una activitat delictiva de motivació econòmica (lucre), sense una causa ideològica que l’orientés. Es van començar a vendre nadons de mares amb voluntat de ser-ho, que eren enganyades dient-los que el seu fill havia nascut mort. En aquest període el perfil de la mare ja no era rellevant. Qualsevol dona podia patir la desaparició d’un fill si paria en un hospital en què un metge certificava la mort falsa del seu nadó per inscriure’l, en la majoria dels casos, com a fill biològic d’algú que demanava una adopció, i acostumava a simular un part fictici.

Ajudava a facilitar aquesta trama el fet que no calgués registrar l’enterrament del nadó durant les primeres 24 hores després del part, ja que se’l considerava un fetus. Així, el podien fer desaparèixer sense que els pares el veiessin. En alguns casos en què sí que hi havia un enterrament, ara s’ha descobert que sovint va ser fictici i moltes de les tombes

estan buides. També s'ha descobert que, quan els pares demanaven de veure el seu nadó mort, s'utilitzaven nadons morts congelats.

Cal recordar que l'any 1962 van tenir lloc les riudes del Vallés, en què va morir molta gent. Molts menors no van ser identificats, ni se n'ha sabut res des d'aquells dies. Encara hi ha mares que busquen els seus fills i que creuen, perquè hi ha documentació que així ho fa pensar, que van ser donats en adopció.

El buit legal que hi havia va ser aprofitat pels traficants de menors: religiosos, metges i funcionaris que tenien l'objectiu de facilitar nadons a famílies que no podien tenir fills a canvi de diners. La continuïtat d'aquests procediments va començar a tenir dificultats a partir de l'any 1984, quan es tanca el Patronato de Protección de la Mujer i s'aprova una nova legislació en la matèria, com ara la Llei 21/1987, d'11 de novembre, de protecció del menor, a partir de la qual les adopcions deixen de ser privades i entren en la via jurisdiccional; la LO 1/1996, de 15 de gener, que fa que tot adoptat hagi de saber que ho és i se li reconegui el dret a conèixer la mare biològica, i la declaració del Tribunal Suprem de 1999, que va fer inconstitucional el part anònim.

Les víctimes d'aquests robatoris són, principalment, les mares biològiques i els nadons, però també cal incloure-hi moltes famílies adoptants, ja que, tot i que n'hi havia algunes que eren partícips de la trama que els facilitava tenir un fill adoptat, d'altres desconeixien els procediments enganyosos als quals se sotmetia les mares per sostreure'ls el nadó.

La majoria de les denúncies de les persones afectades no han trobat solució i això les deixa en una situació de desemparament. En els casos en què la mare va renunciar expressament al fill i va signar la renúncia, es coneix la identitat de la mare, i és possible fer el retrobament. Però la immensa majoria de casos no són així, i les denúncies acaben arxivades, bàsicament perquè no se sap a qui imputar el delicte o com trobar la persona. Per altra banda, els delictes comesos contra les persones que van ser apartades de manera il·legal de les seves mares en néixer –que d'acord amb el Codi penal vigent són els de detenció il·legal, falsedat documental i usurpació d'identitat– prescriuen i, per tant, els autors són difícilment incriminables. En el dret internacional, en canvi, el delicte de detenció il·legal és tipificat com a delicte de desaparició forçada i és un crim contra la humanitat, per la qual cosa no prescriu fins que s'ha restaurat la identitat a la víctima. La protecció directa de la víctima en els casos de desaparició forçada s'estableix pel Conveni de drets de l'infant, el Conveni sobre la tortura, la Declaració Internacional de Drets Humans i el Pacte internacional dels drets civils i polítics.

Es calcula que són desenes de milers els menors sostrets i donats en adopció a tot l'Estat i, per tant, és un fenomen que demana un enfocament ambiciós, que pugui donar resposta a tantes persones que van veure alterada la seva identitat, a les mares biològiques i, en molts casos, també a les famílies adoptives.

3.2. Perspectiva judicial. Tractament del delict. Conseqüències jurídiques i prescripció

3.2.1. Punts més destacats de l'Informe del relator especial de l'ONU sobre la promoció de la veritat, la justícia, la reparació i les garanties de no repetició, Pablo de Greiff, en missió a Espanya, de 22 de juliol de 2014¹

El primer que remarca el relator és la posició d'Espanya pel que fa al tractament que ha donat a la Guerra Civil i a la consideració de les víctimes, tant en general com en el cas concret de les desaparicions forçades de menors.

Partint de l'oficialitat i el pensament imperant, segons els quals la Guerra Civil espanyola fou un enfrontament bèl·lic simètric entre dos bàndols, l'Estat espanyol ha considerat que la desaparició forçada de menors va ser una conseqüència dramàtica d'aquest enfrontament bèl·lic. De fet, s'ha tractat de manera asimètrica les víctimes d'un i d'altre bàndol. No hi ha hagut mai una política d'Estat per a la promoció de la veritat.

Sense anar més lluny, les víctimes de les desaparicions forçades de menors se senten discriminades, en comparació amb el tracte que reben les víctimes del terrorisme. Es tracten com a víctimes polítiques o partidistes i no lligades a la noció de drets humans, com pertocaria. Tot i que les famílies dels desapareguts tenen dret a conèixer la veritat, hi ha molts obstacles que dificulten l'accés de les víctimes a la justícia.

No hi ha hagut mai una política d'Estat en matèria de veritat i en matèria de justícia. Hi ha un formalisme excessiu i unes interpretacions excessives de la Llei d'amnistia i del principi de legalitat, que impedeixen qualsevol mena d'investigació.

En els casos de desaparició forçada, la normativa i la pràctica interna no s'han adequat a les obligacions internacionals que ha adquirit l'Estat espanyol. La Llei 52/2007², d'àmbit estatal, no s'ha aplicat. És preocupant la limitació que fa la reforma de la LOPJ de 2009 i de 2014 a la possibilitat que els jutjats espanyols puguin exercir en aplicació de la jurisdicció universal.

Referent als punts sobre els quals se centra aquest informe, cal destacar les consideracions següents:

En referència a la justícia

- Cal que l'Estat investigui d'ofici les desaparicions forçades per identificar els presumptes responsables i per imposar-los sancions. El marc legislatiu és deficient, la judicatura no ha interpretat segons el dret internacional dels drets humans, els fiscals no han impulsat investigacions i s'ha fet una interpretació judicial excessiva de la Llei d'amnistia. Tot plegat ha creat un patró d'impunitat per als casos de desaparició forçada de menors ocorreguts durant la Guerra Civil i la dictadura. Les víctimes troben molts obstacles en l'accés a la justícia.

¹ Es fa referència a aquest informe perquè es considera important donada la rellevància i claredat del seu contingut i la seva condició d'observador independent.

² Llei per la qual es reconeixen i amplien drets i s'estableixen mesures en favor dels qui van patir persecució o violència durant la Guerra Civil i la dictadura

- S'observa que no hi ha hagut una reforma del poder judicial, després de la transició. Va canviar el poder executiu, va canviar el poder legislatiu, però el poder judicial no va canviar.
- S'apunta que l'obstacle principal per a l'obertura d'investigacions i procediments penals sobre violacions greus dels drets humans i del dret humanitari és el posicionament que té el Tribunal Suprem (TS) respecte del principi de no retroactivitat, l'aplicació de la norma més favorable, la prescripció dels delictes o el principi de seguretat jurídica interpretat de manera restrictiva, i per la interpretació que fa de la Llei d'amnistia.
- S'ha alertat que la Llei d'amnistia és incompatible amb les obligacions internacionals adquirides per Espanya, inclòs l'article 2.3 del Pacte internacional de drets civils i polítics, ratificat el 27 d'abril de 1977, abans de l'aprovació de la Llei d'amnistia, el 15 d'octubre de 1977. També és incompatible amb l'article 18 de la Declaració sobre la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades, segons el qual, la Llei d'amnistia no pot afectar els autors d'actes de desaparicions forçades. Destaca que no hi ha impediments en el sistema judicial espanyol per revisar o anul·lar les disposicions de la Llei d'amnistia que siguin incompatibles amb les obligacions internacionals de l'Estat. El pronunciament sobre aquesta qüestió correspondria al Tribunal Constitucional (TC).
- L'Estat espanyol incompleix les obligacions internacionals quan el TS archiva un cas motivant-ho amb la prescripció, la mort dels presumptes responsables, la no consideració del caràcter permanent i continu del delicte de desaparició forçada de menors i l'aplicació de la Llei d'amnistia. El dret internacional estableix la imprescriptibilitat dels delictes de lesa humanitat, que els terminis de prescripció haurien de comptar a partir del moment que cessa la desaparició forçada, des que la persona apareix viva o se'n troben les restes, que és un delicte permanent i una vulneració permanent dels drets humans mentre no s'aclareixi on són les víctimes i com es troben, que és un acte únic i consolidat.
- En el cas Pinochet, la justícia espanyola va considerar que no s'havia d'aplicar la Llei d'amnistia; però quan han de jutjar casos propis de l'Estat espanyol no apliquen la mateixa lògica.
- Gairebé en tots els casos que es presenten a la justícia espanyola per crims greus comesos durant la Guerra Civil o durant el franquisme s'hi aplica la Llei d'amnistia, per la qual cosa no s'obren investigacions o s'arxiven sense que els jutges en coneguin els fets. Això contradiu les obligacions internacionals en matèria de dret a la justícia i vulnera el dret a la veritat.
- Preocupa la limitació a la jurisdicció universal que suposa la reforma de la LOPJ de 2009 i de 2014, i a la possibilitat que els jutjats espanyols puguin exercir jurisdicció sobre crims internacionals greus, com són el genocidi, els crims de lesa humanitat i els crims de guerra.

En referència a les garanties de no repetició

- S'ha de millorar molt el contingut dels llibres de text educatius. Hi ha moltes inconsistències, com ara "tots vam ser culpables" (responsabilitat simètrica), i es reforça la idea de "tancar carpeta".
- Encara hi ha una gran quantitat de símbols i monuments commemoratius d'exaltació de l'alçament militar, la Guerra Civil i la dictadura franquista que no s'han retirat, malgrat les denúncies al respecte.
- Referent a la formació dels funcionaris públics, els programes formatius de la Guàrdia Civil i la Policia Nacional inclouen mòduls sobre drets humans, però res específic de la Guerra Civil ni de la dictadura, ni de les violacions greus de drets humans, ni de la responsabilitat que hi van tenir les forces armades i les forces de seguretat. El franquisme es tracta des d'una òptica no gaire actualitzada. Quant a la formació de jutges i fiscals, que seria una eina clau per garantir la no repetició i per canviar les aptituds de la institució, es fa palès que el poder judicial és el que ha patit menys reformes estructurals des del franquisme. En els programes formatius sobre drets humans no s'esmenta la responsabilitat del poder judicial durant la Guerra Civil ni durant la dictadura franquista, ni tampoc s'hi inclouen temes específics de drets humans, ni es fa referència a les obligacions de l'Estat en la persecució penal de delictes internacionals, com són el genocidi, els crims de lesa humanitat o els crims de guerra. Els jutges no tenen una formació de qualitat en matèria de drets humans i això es reflecteix en les sentències i en la no consideració o l'arxivament de casos de desaparicions forçades, en general, i de menors. Qüestiona a títol personal el sistema d'accés a la carrera judicial per oposició memorística.
- Quant a les forces armades, la seva democratització es considera un exemple. Destaca la incorporació a la CEE i l'OTAN, que van oferir a les forces armades altres models de funcionament que han anat incorporant. També considera positiva la professionalització de l'exèrcit i que s'hagi separat de la vida civil, així com el control que n'exerceix el poder civil a través del Ministeri de Defensa.

Quant a la reparació

- No hi ha hagut tradicionalment un tractament igual respecte de les víctimes del franquisme. De fet, fins el 1978 només eren considerades víctimes les del bàndol colpista. La Llei 52/2007, de memòria històrica, planteja la igualtat entre totes les víctimes, però deixa espais buits que s'han intentat omplir des de l'àmbit autonòmic. En els casos en què no hi ha una actuació autonòmica, continuen havent-hi col·lectius (persones en camps de concentració de treball, persones detingudes sota la Ley de Vagos y Maleantes) que no estan inclosos dins el concepte de víctimes. Es posa de manifest la manca de reconeixement de les dones en les polítiques de reparació.
- Cal fer efectiva la nul·litat de les sentències.

Quant a la veritat

- No hi ha hagut mai una política d'Estat per a la promoció de la veritat. La cerca dels desapareguts s'ha d'assumir com una obligació de l'Estat.
- Cal que hi hagi accions coordinades entre institucions. Les dades estan excessivament disperses i són de difícil accés.

3.2.2. Iniciativa de Catalunya i la seva actitud vers les desaparicions forçades de menors

L'informe, pel que fa a Catalunya i el tractament de les desaparicions forçades de menors, en ressalta els trets següents:

Malgrat que actualment Catalunya és un territori de referència en termes de recuperació de la memòria històrica i democràtica, amb bones iniciatives públiques, com ara la Llei de reparació jurídica de les víctimes del franquisme, de l'any 2017 (nul·litat dels judicis del franquisme), l'aplicació activa de la Llei de fosses o la instal·lació de les stolpersteine (en commemoració dels deportats a camps de concentració nazis), el fenomen de la desaparició forçada de menors no ha tingut, fins fa molt poc, un suport institucional decidit. Les reivindicacions i els treballs per obtenir respostes han estat sempre a iniciativa de les associacions de víctimes i, a l'àmbit acadèmic, de l'Observatori per a les desaparicions forçades de menors. No ha estat fins a la XII legislatura que s'han impulsat diverses iniciatives al Parlament de Catalunya: l'aprovació de la Llei 16/2020, del 22 de desembre, de la desaparició forçada de menors a Catalunya i la creació de la Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors, per part del Govern de la Generalitat (ACORD GOV/148/2019, de 22 d'octubre).

3.2.3. Conclusions i problemes de base que cal modificar

- Cal retirar la gran quantitat de símbols, monuments commemoratius d'exaltació de l'aixecament militar, la Guerra Civil i la dictadura franquista que encara no s'han tret o retirat.
- Cal revisar el contingut dels llibres de text, de manera que sigui objectiu i no mantingui que "tots van ser culpables" (responsabilitat simètrica).
- Cal oferir als jutges i magistrats una formació completa i de qualitat en matèria de drets humans; fer esment de la responsabilitat del poder judicial durant la Guerra Civil i durant la dictadura franquista, i de les obligacions que té l'Estat pel que fa a la persecució penal de delictes internacionals, com són el genocidi, els crims de lesa humanitat o els crims de guerra. Cal revisar el sistema d'accés a la carrera judicial.
- Cal establir l'abast del concepte de víctima perquè es pot donar el cas que la família adoptiva desconegués la procedència il·lícita de l'adopció.

- La nova llei, que s'ha d'aprovar en el Congrés dels Diputats, ha de superar els buits de la Llei 52/2007, de memòria històrica, quant a la igualtat entre totes les víctimes:
 - Ha d'incloure totes les víctimes (persones en camps de concentració de treball, persones detingudes en aplicació de la Ley de vagos y maleantes...).
 - Ha de preveure la restitució i compensació per confiscació de béns a particulars.
 - Ha de fer una incidència especial en el reconeixement i l'atenció a les dones en les polítiques de reparació.
 - Ha d'anul·lar les sentències dels tribunals creats durant la Guerra Civil o el franquisme, en l'àmbit estatal.

3.2.4. Tractament jurídic, nacional i internacional, del delictes de desaparició forçada de menors des de 1936 fins a l'actualitat

En els estudis efectuats es constata que la normativa vigent entre els anys 1936 i 1978 (entre d'altres, l'Ordre de 30 de març de 1940, que dictava les normes sobre la permanència a les presons dels fills de les recluses i la Llei de 4 de desembre de 1941, per la qual es regulen les inscripcions en el registre civil dels nens repatriats i abandonats) va afavorir la desaparició forçada de menors, que es va emprar com a instrument de repressió política durant la Guerra Civil i la dictadura franquista.

Després de la dictadura franquista, va canviar el poder executiu i va canviar el poder legislatiu, però el poder judicial no va canviar.

La sentència del TS sobre el titular de la Sala Penal 5 de l'Audiència Nacional, Baltasar Garzón, fa èmfasi en el principi de no retroactivitat (art. 9.3 CE, art. 1.1 CP, art. 2.1 CP i art. 4.1 CP); l'aplicació de la norma més favorable al reu; la prescripció dels delictes; el principi de seguretat jurídica interpretat de manera restrictiva, i el principi de legalitat que exigeix que el dret internacional sigui incorporat a l'ordenament intern segons la CE i que no estava vigent en el temps de la comissió dels fets (com hem vist, sí que estava vigent); la llei d'amnistia, que és el principal obstacle per obrir investigacions i procediments penals sobre violacions greus dels drets humans i del dret humanitari.

Aquesta sentència ha comportat el tancament, l'arxiu i la paralització de qualsevol procés per aclarir i per jutjar els milers de casos de desaparicions forçades. Ha donat arguments als jutges per no avançar en aquestes causes judicials. El TC ha referendat decisions d'altres tribunals i n'ha tancat les investigacions, amb la qual cosa no s'han ordenat les exhumacions i no s'han reconegut els drets dels familiars. La majoria de les autoritats argumenten que la via d'investigació penal no és l'adequada per fer efectiu el dret a la veritat, perquè la seva funció és imposar una sanció al responsable i, en la majoria d'aquests casos, el responsable no es pot identificar, o bé és mort.

Enfrontats amb el posicionament anterior hi ha, però, diversos arguments.

La no retroactivitat no es pot al·legar perquè el dret internacional consuetudinari prohibia les desaparicions forçades (de menors) fins el 1945, amb l'Acord de Londres, i perquè la tipificació interna recollia en el Codi Penal de 1932 delictes que s'enquadrarien dins els delictes que conformen la desaparició forçada de menors.

L'Article 38 de l'Estatut del [Tribunal Internacional de Justícia](#), que forma part de la Carta de les Nacions Unides, de 26 de juny de 1945, i que va entrar en vigor el 24 d'octubre del mateix any, defineix el costum internacional com a "prova d'una pràctica generalment acceptada com a dret". Igualment, el TS no té en compte el que recull l'art. 10.2 CE. Cal destacar, en aquest sentit, dos tractats ratificats per Espanya:

- Pacte internacional de drets civils i polítics, que Espanya va ratificar el 23 de març de 1976 i del qual hem de destacar l'article 15.1.
- Conveni Europeu de Drets Humans, elaborat a Roma el 4 de novembre de 1950 prenent en consideració la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948, que fou ratificat per Espanya el 4 d'octubre de 1979, del qual destaquem l'article 7.2.

Hi ha d'haver prioritització del dret internacional per al judici i condemna de delictes internacionals, per sobre del dret intern dels estats, per evitar que una llei interna pugui evitar-ne el càstig.

La Cort Internacional Penal, com el Tribunal Europeu de Drets Humans, han manifestat que un estat no contravé el principi d'irretroactivitat penal si persegueix, investiga, processa i condemna actes o omissions que en el moment de produir-se fossin delictius, segons els principis generals del dret reconegut per la comunitat internacional (costum).

Pel que fa a l'aplicació de la norma més favorable al reu i el principi de seguretat jurídica interpretat de manera restrictiva –i el principi de legalitat–, molts jutjats consideren que el delicte ha prescrit i que no li és aplicable la retroactivitat, ja que, per poder-la aplicar, el delicte hauria de ser tipificat com a tal en el moment en què es va produir, i també basant-se en el principi d'aplicar la norma més favorable al reu.

El fet és que l'acció que constitueix la comissió del delicte de desaparició forçada de menors sí que estava prevista en el Codi penal de 1932, com a sostracció de menors, inclús en el posterior, de 1947. No es pot esgrimir, per tant, l'article 1.1. CP com a fonament per no castigar el delicte de desaparició forçada de menors.

Cal tenir en compte la Convenció contra la tortura i altres tractes o penes cruels, inhumans o degradants, adoptada o oberta a la firma, ratificació i adhesió per l'Assemblea General en la Resolució 39/46, de 10 de desembre de 1984, que va ser ratificada per Espanya i va entrar en vigor el 26 de juny de 1987.³

Pel que fa a la prescripció dels delictes, Espanya ha subscrit tractats que determinen la imprescriptibilitat dels crims de lesa humanitat. Al Codi penal espanyol aquesta imprescriptibilitat va ser incorporada el 2015 (art. 131 CP) i no obstant això, es continua aplicant la irretroactivitat.

La Resolució 47/133, de 18 de desembre de 1992, sobre la Declaració sobre la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades, ha reiterat la imprescriptibilitat del crim de desaparicions forçades. També s'ha pronunciat en aquest sentit la Cort Interamericana de Drets Humans.

³ "[...] els enjudiciaments no s'han de limitar al dret de legalitat encara que el conveni sigui posterior als fets, ja que s'entén que no hauria de ser obstacle investigar crims prohibits pel *ius cogens*".

En les observacions finals del cinquè informe periòdic d'Espanya, elaborades pel Comitè de Drets Humans de Nacions Unides, de 30 d'octubre de 2008, es recorda a l'Estat espanyol la imprescriptibilitat dels delictes de lesa humanitat i se li recomana que prengui les mesures necessàries per garantir que els tribunals espanyols reconeguin la imprescriptibilitat dels crims de lesa humanitat.

Una via de solució a aquest problema seria la ratificació per part d'Espanya de la Convenció d'imprescriptibilitat dels crims de guerra i lesa humanitat, de 26 de novembre de 1968. Espanya no l'ha ratificat a dia d'avui, malgrat les recomanacions que han fet en aquest sentit Amnistia Internacional i el Parlament Europeu, a través del Grup de Treball de Desaparicions Forçades. L'article 1 recull que són imprescriptibles els delictes de lesa humanitat, sigui quan sigui que s'hagin produït.⁴

Pel que fa al caràcter continu del delicte (art. 132.1 CP), la desaparició forçada és un delicte permanent i una vulneració permanent dels drets humans, mentre no s'aclareixi on són i com es troben les víctimes. La prescripció només pot córrer des del cessament de la desaparició.

Pel que respecta la Llei d'amnistia, entre els delictes que recull no hi ha els de lesa humanitat. No hi ha intencionalitat política, com considera el TS, segons recull l'article 13.1 de la Convenció internacional per la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades. En les Observacions finals a Espanya del Comitè de Drets Humans, de 5 de gener de 2012, es considera que la Llei d'amnistia de 1977 està derogada.

En el cas d'Argentina, es van derogar les lleis de Punto Final i d'Obediència Debita, així com els indults, perquè la Constitució aprovada posteriorment donava rang constitucional als tractats internacionals. En el cas espanyol, l'article 10.2 CE també els dona aquest rang.

És important destacar els articles 26, 27 i 28 del Conveni de Viena sobre el Dret dels Tractats, de 27 de juny de 1969. Enllaçant amb l'article 28, cal destacar l'article 15.2 del Pacte internacional de drets civils i polítics, de 27 d'abril de 1977, i l'article 7.2 del Conveni Europeu de Drets Humans, que disposen que res no es pot oposar al judici o a la condemna de les accions o omissions que en el moment de cometre's estaven reconegudes com a delictives pel dret internacional (i, en el cas de les desaparicions forçades, ho estaven, primer, pel costum internacional i després, pel dret consuetudinari).

El Ministeri Fiscal, en el recurs a la Sala de l'Audiència Nacional, el 21 d'octubre de 2008, considera que els efectes de la Llei d'amnistia, pel fet de ser preconstitucional, deixarien de produir-se amb l'entrada en vigor de la Constitució espanyola.

⁴ "Los crímenes siguientes son imprescriptibles, cualquiera que sea la fecha en que se hayan cometido:

a) Los crímenes de guerra según la definición dada en el Estatuto del Tribunal Militar Internacional de Nuremberg, de 8 de agosto de 1945, y confirmada por las resoluciones de la Asamblea General de las Naciones Unidas 3 (I) de 13 de febrero de 1946 y 95 (I) de 11 de diciembre de 1946, sobre todo las "infracciones graves" enumeradas en los Convenios de Ginebra de 12 de agosto de 1949 para la protección de las víctimas de la guerra;

b) Los crímenes de lesa humanidad cometidos tanto en tiempo de guerra como en tiempo de paz, según la definición dada en el Estatuto del Tribunal Militar Internacional de Nuremberg, de 8 de agosto de 1945, y confirmada por las resoluciones de la Asamblea General de las Naciones Unidas 3 (I) de 13 de febrero de 1946 y 95 (I) de 11 de diciembre de 1946, así como la expulsión por ataque armado u ocupación y los actos inhumanos debidos a la política de apartheid y el delito de genocidio definido en la Convención de 1948 para la Prevención y la Sanción del Delito de Genocidio aun si esos actos no constituyen una violación del derecho interno del país donde fueron cometidos."

La Llei d'amnistia, del 15 d'octubre de 1977 és incompatible amb l'article 2.3 del Pacte internacional de drets civils i polítics, ratificat el 27 d'abril de 1977 (anterior a la Llei d'amnistia), i amb l'article 18 de la Declaració sobre la protecció de totes les persones contra les desaparicions forçades.

En el cas Pinochet, els tribunals espanyols sí que van actuar en favor dels drets de les víctimes i van desestimar el Decret Llei d'amnistia xilè.

3.2.5. Conclusions

Cal que Espanya ratifiqui la Convenció d'imprescriptibilitat dels crims de guerra i dels crims de lesa humanitat, de 26 de novembre de 1968.

El TS ha generat una doctrina que han adoptat posteriorment altres tribunals i jutjats, en el sentit de considerar les denúncies sobre desaparicions forçades de menors com a prescrites, d'aplicació no retroactiva i emparades per la Llei d'amnistia, la qual cosa ha comportat que s'arxivin la majoria de les causes iniciades.

Davant l'al·legació de no retroactivitat, pel fet que no hi havia una norma que condemnés el delicte de desaparició forçada de menors en el moment en què es va cometre, cal tenir en compte l'existència del dret consuetudinari internacional, així com el Codi penal de 1932 i de 1947, que sí que recollien el delicte de sostracció de menors.

Davant l'al·legació d'imprescriptibilitat, cal reconèixer el caràcter continu del delicte de desaparició forçada de menors, per la qual cosa el *dies a quo* en què comença a córrer la prescripció és el dia en què la víctima (sigui qui sigui) té consciència de la seva condició de víctima d'aquest delicte. Espanya ha signat convenis en què reconeix la imprescriptibilitat dels crims de lesa humanitat, si bé no introdueix aquesta qüestió fins a la reforma del Codi penal de 2015; tot i així els aplica la irretroactivitat.

Davant l'al·legació d'empara de la Llei d'amnistia, cal remarcar que Espanya ha subscrit tractats internacionals que declaren que els delictes de lesa humanitat no poden ser amnistiats. Igualment, el Ministeri Fiscal considera que la Llei d'amnistia perd els efectes un cop aprovada la Constitució espanyola. Tanmateix, la Llei d'amnistia no recull en cap cas, els delictes de lesa humanitat com a amnistiabls.

3.3. Investigació judicial i policial. Accés als arxius

3.3.1. Paràmetres i criteris d'investigació judicial i policial. Perspectiva policial

Hi ha una diferència molt important a l'hora d'encarar una investigació policial, segons si l'objecte és un delicte o no. Quan es tracta d'un delicte, s'activa tota la maquinària legal i processal que permet accedir a arxius, bases de dades, entrades i registres, proves de paternitat, detenció de persones, etc. Quan no es tracta d'un delicte –o quan els jutges o fiscals consideren que aquella causa no és un delicte–, però hi ha una víctima i uns fets i se n'ha de treure l'entrellat, es pot iniciar una investigació, però, com que no es va de la mà de jutges o fiscals, no es pot accedir a determinada informació o fer determinades ingerències.

Un exemple d'aquest segon cas són les desaparicions de persones –que no són delictes– en què s'activen una sèrie de mecanismes per localitzar la persona desapareguda.

3.3.2. Accés als arxius

La disposició, utilització i accés a les fonts d'arxiu és de gran importància, en el cas de la desaparició forçada de menors. Per això, és molt rellevant la conservació adequada del patrimoni documental, en general, i dels arxius judicials i dels centres sanitaris, en particular, com a part integrant del patrimoni cultural d'un país i, especialment, també en relació amb el servei a la ciutadania, en un aspecte tan transcendent de la vida de les persones com és el de la identitat.

3.3.2.1. Els arxius de Salut

El Departament de Salut ha confeccionat una llista de centres sanitaris tancats i llocs on es custodien històries clíniques (tant de centres de maternitat com generals, no només de naixements) per donar resposta a les sol·licituds externes d'informació de la Sub-direcció General d'Avaluació i Inspecció Sanitàries i Farmacèutiques i de les persones interessades. Des de l'any 2006, l'Arxiu Central Administratiu del Departament de Salut custodia fons de centres sanitaris tancats i, per tant, d'acord amb la normativa i per assegurar l'accés a la informació, s'ha elaborat un Protocol d'accés a les històries clíniques.⁵ L'Arxiu Central continua la recerca i localització de fons d'històries clíniques i registres de naixements de centres sanitaris amb servei de maternitat (i també d'altres especialitats) que van cessar l'activitat a partir de l'any 1970. La informació que se n'obté queda recollida per a possibles peticions d'informació de la Sub-direcció General d'Avaluació i Inspecció Sanitàries i Farmacèutiques i de les persones interessades.

Per altra banda, cal establir de manera inqüestionable la relació de filiació materna.⁶ Per aquesta raó, el Departament de Salut, a partir del projecte elaborat per la Comissió Tècnica en Matèria de Documentació Clínica (CTMDC) del Departament de Salut, impulsarà aquest any la contractació de l'encàrrec i distribució de la butlleta per a la prova biomètrica, mèdica i analítica del naixement i el protocol per als centres sanitaris amb servei de maternitat de Catalunya.⁷ L'objectiu del projecte és que totes les maternitats tinguin aquesta prova disponible per als seixanta-cinc mil naixements anuals que hi ha a Catalunya.

Des del Departament d'Interior es remarca la necessitat d'informatitzar les fitxes per facilitar la cerca. A la fitxa hi ha les empremtes i les gotes de sang de la mare i del nadó. Tot i que la fiabilitat de les empremtes del nadó és dubtosa, perquè pot ser que no es conservin en el temps i perquè en els nadons prematurs no s'agafen bé, la prova de la gota de sang es conserva més de setanta anys. Des del Departament de Salut es comenta que una part de

⁵ Vegeu la documentació de l'annex 1.

⁶ D'acord amb la Llei 19/2015, de 13 de juliol, de mesures de reforma administrativa en l'àmbit de l'Administració de justícia i del Registre Civil, que dona una nova redacció a l'article 46 de la Llei 20/2011, de 21 de juliol, de Registre Civil, en què es modifica la comunicació dels naixements per part dels centres sanitaris i s'exigeix al personal sanitari que efectui diverses proves que permetin establir de manera inqüestionable la relació de filiació entre la mare i el nadó.

⁷ Vegeu la documentació de l'annex 1.

les dades de la fitxa d'empremtes digitals sí que es podria informatitzar, però la gota de sang de la mare i del nadó no, ja que no es pot canviar de suport.

3.3.2.2. Els arxius judicials

El Departament de Justícia custodia i gestiona 268 km de documentació, en 57 centres de la Xarxa d'Arxius Judicials de Catalunya, susceptible d'aportar informació en els casos de sospita de desaparició forçada de menors.

En els casos de sospita d'irregularitats en la desaparició forçada de menors, la documentació judicial que pugui contenir aquesta informació s'hauria de relacionar i analitzar conjuntament amb la documentació d'altres tipus d'arxius, com són els arxius de centres mèdics, centres de beneficència, entitats religioses, governs civils i diputacions, i també dels arxius municipals i els arxius històrics que puguin custodiar aquesta documentació. La recerca s'ha de fer de manera coordinada, conjuntament amb la documentació i les informacions procedents d'altres fonts que hi estiguin relacionades (ADN, inhumacions). La tasca de recerca i cooperació entre el personal arxiver de diferents arxius i altres professionals necessita que la informació dels casos de sospita d'irregularitats estigui organitzada i que sigui el més precisa possible per facilitar-la, atès que el volum documental és molt elevat.

3.3.2.3. Problemes detectats

En el cas dels arxius de Salut i Justícia, hi ha aspectes en comú que es tracten de manera similar i d'altres, en l'àmbit dels protocols, el temps de resposta, el format de resposta i els processos, que es treballen de manera molt diferent.

Pel que fa al vessant organitzatiu, hi ha molta variació en els perfils, la tipologia de professionals tercers, el nombre de recursos que participen en un procés de consulta i de retorn de resposta, l'experiència i les capacitats.

Tot i que hi ha experts i recursos, i que es treballa segons uns procediments que obliguen a donar resposta, d'acord amb la normativa vigent, ara mateix la desaparició forçada de menors no es considera una prioritat. Per això, no hi ha un temps de resposta que sigui diferent de la resta de consultes en altres qüestions, no s'ha treballat l'especialització, quant al context històric i social del fenomen, i no s'està alineat en la manera com s'ha d'analitzar i donar-hi resposta. Els departaments no estan connectats, en aquesta qüestió. No saben què fa l'altre i, per tant, no s'aprèn de la feina feta. No hi ha retroalimentació.

La conseqüència d'aquesta falta de connexió és que es respon de manera molt heterogènia un mateix tipus de consulta, segons l'organisme o el departament a través del qual entri. La complexitat afegida del procés pel qual s'ha de passar provoca més confusió en les persones que tenen l'interès i la necessitat de saber. Aquestes persones, pel tipus d'informació que han de rebre, viuen amb angoixa l'espera i el moment de saber i conèixer.

Ja que és un tema molt sensible per a qui fa la consulta, cal que, com a Administració, tot i seguir el protocol estàndard, es treballi la resposta amb aquesta mirada i sensibilitat, i que es vagi més enllà, connectant xarxes d'informació i anàlisi.

3.3.3. Conclusions

Pel que fa a la investigació policial, seria important que, en el cas que no hi hagi la intervenció del jutge o de la fiscalia, però es disposi de molts indicis o d'indis prou evidents, es pogués demanar a l'autoritat judicial manaments judicials per fer determinades accions o suport a la fiscalia per impulsar la investigació del presumpte delict.

Des del Departament d'Interior es remarca la necessitat d'informatitzar les fitxes perquè puguin ser útils per trobar persones i establir la filiació.

Cal fer un protocol de cooperació entre els arxius de les diferents administracions i institucions, per facilitar la recerca i l'accés a la informació dels ciutadans afectats.

En general, es detecten senyals d'alarma. Hi ha molt de camí per recórrer. Cal harmonitzar els processos, capacitar l'Administració i donar a aquesta qüestió la prioritat i el pes que es mereix, per l'impacte social que va suposar i que encara suposa. A més, s'identifica que sempre es tracta de "consulta promoguda per part de l'interessat o interessada", o bé de "recerca associada a una investigació judicial i/o policial". En canvi, mai no es treballa per defecte com a Administració en la recuperació del fons documental d'expedients i arxius dels centres de salut que, malgrat que ja estan tancats, se sap que estaven implicats en el problema que ens ocupa, o bé hi ha una sospita potencial que hi estaven implicats. I tampoc no s'ha iniciat mai una recerca per l'interès de donar resposta i saber, o per crear coneixement al voltant d'aquest fet conegut i constatat.

Es considera que l'Administració hi està obligada. És servei públic fer memòria, restituir i reparar. És una obligació com a Administració al servei del ciutadà i és el dret que té tota persona. Dret a saber que té el dret, fins on es pot arribar i què se li pot facilitar. Dret també a saber que no hi ha resposta, perquè no hi ha documentació, però que precisament aquesta pot ser també la resposta.

I com a Administració, no s'ha d'esperar, sinó oferir, identificar la responsabilitat individual, col·lectiva i social. I, per fer-ho, cal ordenar-se, sigui des d'on sigui que es treballi, per mostrar proximitat i senzillesa, perquè la víctima, vagi on vagi, trobi el mateix servei i atenció. Cal apostar per la recerca, per ser capaços de construir una xarxa de coneixement i d'experts a tots els àmbits del territori català i de l'Administració pública, que doni llum i transparència a la foscor de tot un període, i que repari.

Així doncs, cal:

- Identificar i catalogar tot el fons d'expedients i arxius de maternitat i mèdics, així com dels judicials, i, en definitiva, tot el fons arxivístic que pugui tenir correlació amb aquest fenomen en el període en qüestió.
- Crear xarxa. Connectar i compartir de manera transversal el fons documental, les dades, el coneixement, els professionals i les persones interessades. Unificar el procés de gestió de la informació, d'atenció, d'avaluació i de resposta acompanyada, i establir un protocol que permeti compartir dades (LOPD).
- Configurar un programa de recerca proactiva, amb perspectiva històrica, científica, d'investigació, arxivística i social d'aquest fenomen en el període en qüestió.

- Fer didàctica dels drets que té tot ciutadà a saber com es poden articular i conèixer els serveis que els acompanyen.
- Crear un espai, un portal de transparència, restauració, reparació, capacitació i aportació d'informació, que sigui bidireccional, segur, privat, divulgatiu i respectuós amb el fenomen.

3.4. Tractament forense. Identificació, ADN i programa d'identificació genètica

En alguns casos de desaparicions forçades seran fonamentals els informes d'autòpsia, els certificats de naixements i de defuncions, les exhumacions, etc. No obstant això, la identificació mitjançant l'ADN aflora com a una eina fonamental per eliminar qualsevol vestigi de dubte i poder concloure amb èxit la investigació.

3.4.1. Eines: identificació i prova biomètrica⁸

Els dos eixos principals del Programa d'identificació genètica de la Generalitat de Catalunya són, d'una banda, la reparació i el reconeixement a les víctimes de la Guerra Civil i el franquisme i, de l'altra, les polítiques de foment de la memòria democràtica.

En la localització de persones desaparegudes, s'utilitzen quatre eines: un mapa de fosses, on es geolocalitzen els possibles llocs de les desaparicions, en contínua recerca de fons orals i fons documentals; un cens de persones desaparegudes, que comença amb la inscripció dels sol·licitants i continua amb l'inici d'una recerca documental biogràfica en diferents arxius, registres civils i ajuntaments, amb la possibilitat de participar en el programa d'identificació genètica; l'obertura de fosses i la recollida de restes en superfície (excavacions arqueològiques, anàlisis antropològiques, anàlisis genètiques de les restes òssies exhumades i posterior reinhumació) i el Programa d'identificació genètica (recollida de dades genètiques de familiars i encreuaments).

El Programa d'identificació genètica és fruit d'un acord entre els departaments competents en matèria de memòria democràtica, salut i medicina forense (actualment, els departaments de Justícia i Salut). Cada departament hi aporta els seus recursos tècnics i pressupostaris. El Programa d'identificació genètica es crea el setembre de 2016, amb l'objectiu d'elaborar una base de dades amb els perfils genètics dels familiars de desapareguts de la Guerra Civil i la dictadura franquista, a partir d'un frotis bucal, i una base de dades amb els perfils genètics extrets de les restes humanes aparegudes en superfície i en l'obertura de fosses de la Guerra Civil i la dictadura franquista, per portar a terme l'encreuament de la informació de les dues bases de dades i intentar establir-hi relacions de parentiu i aconseguir identificacions.

La Direcció General de Memòria Democràtica s'encarrega d'inscriure i actualitzar les dades del Cens de persones desaparegudes, centralitza les comunicacions amb els familiars,

⁸ Proves biomètriques. *Biometria*, segons el DIEC, és la branca de la biologia que estudia els fenòmens quantitius en els éssers vius. Amb aquestes mesures biomètriques es poden identificar éssers vius. Entre d'altres paràmetres que s'utilitzen en aquesta mesura, trobem l'iris, la retina, les empremtes dactilars, l'ADN, la signatura, etc.

gestiona l'obertura de fosses de la Guerra Civil i la dictadura i gestiona les anàlisis antropològiques i genètiques de les restes.

L'Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya (IMLFC) fa l'anàlisi forense de les restes humanes, d'acord amb l'autoritat judicial.

El Departament de Salut coordina la recollida i l'anàlisi de les mostres biològiques dels familiars (ADN), elabora una base de dades amb els seus perfils genètics, creua les dues bases de dades (ADN-restes òssies)⁹. En cas positiu, es posa en contacte amb la família i li lliura un informe del procés; també se li retornen els objectes mobles associats i se li entreguen les restes humanes.

En la cessió de perfils genètics, hi ha un intercanvi de dades genètiques amb qualsevol institució que ho demani, amb el consentiment previ de la persona que les ha facilitat. Un exemple de col·laboració és la signatura de convenis amb els governs de Balears, Navarra i el País Valencià. Aquests acords institucionalitzen i faciliten l'intercanvi de dades.

En qüestió de dades, des de 2016, han estat convocats 5.983 familiars i se n'han recollit 2.429 mostres, s'ha analitzat l'ADN de 284 individus exhumats i hi ha hagut 8 encreuaments positius, més un altre encreuament positiu a Navarra, fruit de l'acord amb la Comunitat Foral.

3.4.2. Tractament forense, ADN i Programa d'identificació genètica

3.4.2.1. Institut de Medicina Legal i Ciències Forenses de Catalunya (IMLFC)

Cal tenir en compte que l'IMLFC actua per ordre judicial o de la fiscalia, i que el laboratori de referència de l'Administració de justícia és l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses, d'abast estatal, que té un departament a Barcelona.

Pel que fa a la desaparició de menors, les actuacions es van iniciar l'any 2011, a instància de part, com a actuacions/expedients de filiació. Les investigacions s'inicien per ordre de les fiscalies o els jutjats.

En un primer moment, l'objectiu de l'estudi de tota la documentació és esbrinar si hi ha una contradicció entre la informació hospitalària (informes clínics, d'ingressos, empremtes plantars o fulls de parts) i la del registre civil (llibres de família, inscripcions de figures abortives, certificats mèdics de defunció, etc.). Aquesta contradicció no s'hi ha trobat mai, però sí que hi falta informació, per la manca de documentació.

En les exhumacions, cal fer un protocol per protegir la intimitat de les persones que hi participen. També cal disposar dels mitjans materials adequats. Quan es troba una barreja d'ossos esmicolats d'adults i nadons, cal anar amb molta cura, ho ha de fer personal especialitzat.

Pensant en la possibilitat que l'actuació forense acabi en un judici, les afirmacions s'han de demostrar de manera científica, sota una metodologia científica.

En alguns casos, es recullen les mostres i els ítems que permeten la identificació, com ara les polseres identificatives o les pinces dels cordons umbilicals, on es troben mostres de

⁹ Vegeu la documentació de l'annex 1.

perfil biològic. En d'altres, es fa una tasca de reconstrucció i recerca dels ossos dels nadons, per muntar l'esquelet amb coneixements específics antropològics. Es poden trobar restes en diferents graus de conservació.

Aquestes actuacions es fan sempre amb la presència de les famílies, per esvair l'obscurantisme i perquè vegin què es fa i com es fa. Prèviament, s'explica als familiars quines actuacions es duran a terme i se'ls prenen les mostres biològiques; han de signar un consentiment informat de les dades biològiques d'ADN davant de la fiscalia o l'autoritat judicial. A partir d'aquí comença la cadena de custòdia de les dades, amb les indicacions que marca l'Institut Nacional de Toxicologia (qui les agafa, com es transporten, qui les rep en destí). Aquestes mostres indubidades i segellades dels familiars serveixen per ajudar a la identificació.

Un altre tipus d'exhumació és el cas dels nens que estan en fosses, que és molt més difícil.

En altres casos, hi ha nadons a qui se'ls va practicar una autòpsia clínica en els centres hospitalaris i, per tant, se'n podrien recuperar les mostres biològiques hospitalàries per analitzar-ne l'ADN. A instància del Ministeri Fiscal, es va fer un protocol de manteniment de la cadena de custòdia de la documentació dels informes de necròpsies de nadons. Aquests informes podrien tenir els porta-objectes amb les mostres ja tenyides o acompanyar-se de cassets amb les restes d'òrgans. Si es disposa de restes, vol dir que hi ha cèl·lules i es pot accedir a l'ADN. Aquestes mostres es remetent amb la documentació adient a l'Institut Nacional de Toxicologia i Ciències Forenses mantenint la cadena de custòdia, i se citen els familiars als hospitals per recollir les mostres indubidades.

Al final de tot el procés, el Ministeri Fiscal demana un informe integrat. Aquest informe conté la informació de l'aixecament, els resultats toxicològics, què i com s'ha fet el procés i un resum, quines persones hi han participat i si hi ha un vincle genètic que permeti establir una relació de parentiu o no.

L'agost de 2020, s'ha tornat a fer una altra exhumació i fins el 2019 s'havien tramitat 93 expedients. D'aquests, es van fer 37 exhumacions a cementiris o a hospitals i 56 informes es van tancar sense fer cap exhumació. Segons la informació facilitada pel Departament de Biologia de l'INTCF de Barcelona, l'èxit de recuperació de l'ADN per la puresa i qualitat dels ossos ha estat del 60%, en els casos en què s'ha tret un perfil per poder comparar. En un 40% no s'ha pogut extreure perquè no complia l'estàndard de qualitat necessari. En els casos de Barcelona, respecte d'aquest 60% de qualitat òptima, el 100% han estat identificats i són fills dels pares que presentaven la demanda.

3.4.2.2. Interior. Grup de Treball d'Identificació i proves biomètriques

L'objectiu de les famílies és trobar-se i en això hi tenen un paper important les proves d'ADN. El problema és que les famílies fan proves d'ADN privades, i les comparen en aquell moment, amb mostres molt petites o poques mostres concretes; els resultats, per tant, tenen molt poca validesa.

El Ministeri de Justícia va crear una base de dades l'any 2017 per registrar-hi les persones que creuen que van patir la sostracció d'un menor i les persones que creuen que van ser

sostretes. Aquesta base de dades tenia 500 perfils genètics. Segons un estudi, el 70% de la gent que es busca són pares que busquen els fills. Això vol dir que en aquesta base de dades, en què la majoria són pares, pràcticament no es trobarà mai ningú.

La base de dades CODIS és una base de dades de l'FBI que comparteixen tots els estats del món i que utilitzen les policies i l'Institut Nacional Toxicològic de Ciències Forenses. Està regulada per la Llei orgànica 10/2007. En aquesta base de dades s'hi recull l'ADN dels autors de delictes i tot allò que es troba a les escenes dels crims. Per la via humanitària, també s'hi introdueix l'ADN de les persones desaparegudes o de les restes cadavèriques –a Catalunya desapareixen 4.000 persones a l'any i a Espanya, unes 20.000 persones. El sistema s'alimenta d'unes 5.500 mostres que han proporcionat els Mossos d'Esquadra, la Guàrdia Civil, el Cos Nacional de Policia, l'Institut de Toxicologia, les policies locals, etc. Actualment, hi ha 500.000 perfils genètics.

S'hi poden inscriure les dades de la persona afectada, amb el seu consentiment. Les forces policials puguen les dades directament al sistema, mentre que l'Institut Nacional de Toxicologia no ho fa si el jutge no ho ordena –i generalment, no ho ordena. En el cas de la desaparició forçada de menors, una possible tècnica d'investigació seria recollir el perfil genètic d'una família per comparar-lo amb els del sistema. A més, l'encreuament es pot fer amb setze països de la Unió Europea (Tractat de Prüm). L'objectiu, doncs, seria aconseguir que aquestes famílies entressin en aquest sistema de manteniment públic. El problema és que la Llei orgànica que regula la base de dades parla d'ADN criminal o de persones desaparegudes, però no parla de nadons sostrets. Si s'està davant d'un delicte no prescrit, la Llei permet introduir-lo al sistema; però, si ja està prescrit, la proposta seria entrar-ne les dades per la via humanitària. CODIS determina que la inscripció de les dades correspon a la línia familiar; és a dir, en el cas d'un nadó sostret, no només podrien fer-ho els pares, sinó també la resta de familiars. Facilita, doncs, les línies d'investigació. Només s'hi puja la informació necessària per identificar la persona, no hi surt altra informació addicional –com ara malalties– i, per tant, no se'n pot fer un mal ús.

3.4.3. Conclusions

Cal que hi hagi un impuls d'ofici de les administracions públiques, mes enllà de les iniciatives dels particulars, per desenvolupar una activitat sistemàtica dirigida a reparar i restituir el dany sofert per les víctimes de les sostraccions forçades de menors, per avançar-se així a les denúncies dels particulars, que dugui a terme l'encreuament de dades a partir de les mostres d'ADN extretes de cementiris i hospitals. Cal fer-ho com més aviat millor, ja que les restes es van destruint i es va perdent la puresa i la qualitat dels ossos, de manera que no es compleixen els estàndards de qualitat i això dificulta l'extracció d'ADN.

Cal garantir la presència dels familiars en totes les exhumacions, per garantir-ne la transparència; aquesta presència també serveix a les famílies per prendre contacte amb la realitat, sigui quina sigui, després d'anys d'incertesa.

Hi ha diferents bases de dades que recullen material genètic de les persones desaparegudes i dels seus familiars, tant a l'àmbit estatal com a la Direcció General de Memòria Històrica; no obstant això, no estan connectades i això els resta efectivitat a l'hora de trobar coincidències.

Seria interessant poder utilitzar la base de dades CODIS, regulada per la Llei orgànica 10/2007, de 8 d'octubre, reguladora de la base de dades policial sobre identificadors obtinguts a partir de l'ADN, tant per la via de delictes, com per la via humanitària, en el cas de delictes prescrits (aquesta és una proposta de la Comissió, ja que actualment no es du a terme), per tal d'augmentar l'èxit en l'encreuament d'ADN, tant en l'àmbit nacional com internacional, amb setze països de la UE (Tractat de Prüm).

Per evitar els problemes interpretatius que pugui ocasionar la incorporació del perfil genètic derivat del tema que ens ocupa, caldria instar la modificació de la LO 1/2007 perquè inclogui un epígraf concret que reguli la recollida i l'emmagatzematge dels perfils d'ADN de les víctimes.

3.5. Atenció a la víctima: esclariment dels fets, suport jurídic i psicològic, i gestió dels retrobaments

Del febrer al desembre de 2020, responsables de l'equip d'atenció a les víctimes del delictes del Departament de Justícia han dut a terme entrevistes semiestructurades amb entitats representatives de les víctimes de la desaparició forçada de menors: SOS Bebés Robados, Observatori de les desaparicions forçades de menors, Plataforma PADAR i Niños desaparecidos de las riadas del 62.

L'objectiu d'aquestes entrevistes ha estat recollir informació, a través de les entitats que s'han preocupat per les desaparicions forçades de menors, i recopilar les necessitats de les víctimes i els problemes que s'han trobat en les indagacions que han dut a terme sobre els fets. Amb aquest procediment s'han recollit totes les demandes que aquestes entitats, en nom de les víctimes, formulen, s'han analitzat per blocs i s'han contrastat amb les respostes que preveu la Llei, justament ja aprovada, i alhora, amb aquelles que es donen des de la Comissió Interdepartamental.

Totes les aportacions de les entitats han estat molt interessants i també cal destacar que prou coincidents. Els àmbits de demandes de les víctimes s'han agrupat en els punts següents: documentar els fets i aconseguir informació quan només hi ha sospites; què fer quan s'aconsegueix informació i quan no; identificació de familiars a través de l'ADN; retrobaments i altres necessitats.

3.5.1. Documentació dels fets

La primera qüestió que va aparèixer amb molta força per part de SOS Bebés Robados va ser la dificultat enorme amb què es troben per documentar els fets, un cop que hi ha alguna mena de sospita; és a dir, la dificultat d'obtenir respostes de l'Administració i de poder continuar la indagació. Totes les entitats expressen que la documentació dels fets és cabdal. La informació bàsica que cal obtenir, segons les entitats és: l'informe mèdic (de naixement i de defunció); el registre d'avortament (mort abans de 24 h després del naixement) o de defunció del registre civil i, finalment, l'informe del cementiri (certificat d'enterrament, saber on està enterrat el cos o si hi ha un informe sobre l'exhumació del cos).

Respecte d'aquesta documentació, les entitats demanen que hi hagi un organisme clar a qui adreçar-se, que les assessori sobre els passos a fer, que aglutini tota la informació, que faci

un seguiment de les actuacions i que actuï davant la manca de respostes de qualsevol administració. També reclamen que hi hagi una persona de referència (amb formació) als diferents territoris i seus principals, de cadascun dels tres àmbits principals d'investigació: del Departament de Salut, dels registres civils i dels cementiris. Aquests professionals haurien de saber què cal fer i ajudar les víctimes a aconseguir allò que demanen (documentació o certificat conforme aquesta documentació no existeix). També reclamen rebre informació escrita de les indagacions que hagi pogut fer la DGAIA, com a Administració encarregada d'investigar sobre les persones adoptades que volen conèixer la seva filiació biològica. Demanen que l'Administració respongui sempre per escrit i amb detall sobre les indagacions fetes i els resultats obtinguts; que es faciliti l'accés de les víctimes a qualsevol arxiu, encara que no hagin passat els cinquanta anys estipulats per accedir a determinada informació. També demanen que l'Administració actuï d'ofici, que sigui proactiva, ja que sovint els afectats no tenen recursos per fer-ho, però tenen indicis o sospites prou fonamentades.

En relació amb aquestes demandes, podem dir que la Llei dona prou respostes en diferents articles. Tot l'article 3 garanteix l'accés a la informació; en destaquem els articles 3.1 a 3.5: dret a accedir a la documentació (arxius, cementiris, còpies gratuïtes de documents, etc.) i els articles 3.6 i 3.10: paper de l'OVDPM d'informar, assessorar i ajudar a resoldre entrebancs. Segons els articles 7.3 i 7.4, els poders públics han de garantir a les víctimes l'accés a la informació i els arxius, i l'article 7.8 diu que els poders públics han d'establir les actuacions administratives necessàries per facilitar a les víctimes l'accés a la documentació oficial i a la documentació dels llibres de part i naixements, i també el suport actiu als processos judicials oberts. Finalment, l'article 11 estableix la creació de l'Oficina de la Víctima de la Desaparició Forçada de Menors de Catalunya (OVDPM).

En relació amb aquestes mateixes demandes de les entitats representatives de les víctimes, la Comissió ha parlat també de la importància de l'accés a la informació: s'ha d'identificar i catalogar tot el fons d'expedients i arxius de maternitat i mèdics; s'ha d'identificar i catalogar tot el fons arxivístic de l'Administració que pugui tenir relació amb la desaparició forçada de menors; el ciutadà ha de saber que té drets, quins són i com els pot articular, i ha de ser acompanyat en el procés. Des de la Comissió es proposa també l'elaboració d'un decàleg: una carta de drets en relació amb els passos i circuits que han de seguir les víctimes. El ciutadà ha de saber que en qualsevol moment es pot adreçar a qualsevol administració pública i que serà atès, i sempre de la mateixa manera.

Pel que fa als aspectes que no estan prou recollits ni a la Llei ni per part de la Comissió, destaquem el fet que no s'especifica enlloc la necessitat que hi hagi unes persones referents formades i sensibilitzades que puguin atendre les víctimes (per territoris i seus) en els tres àmbits assenyalats per les entitats: Departament de Salut, cementiris i registre civil. També demanen aclarir quin paper té la DGAIA a l'hora de documentar adopcions irregulars, ja que els solen dir que no tenen prou personal per fer les indagacions. Les víctimes de les riudes del 62 al Vallès demanen que s'actuï d'ofici davant la sospita que hi va haver desaparicions forçades de menors durant aquella catàstrofe: elles no tenen mitjans per fer-ho de manera experta i amb constància, ja que les desaparicions no van quedar recollides explícitament i no hi va haver cap registre.

Cal concretar com es reconduïxen les demandes de les víctimes mentre no hi hagi l'Oficina, pel que fa als formularis i circuits.

3.5.2. Què fer quan s'aconsegueix informació i quan no

Respecte d'aquesta qüestió, les entitats exposen tres supòsits que es poden produir i quines demandes tenen respecte de cadascun:

1. Es troba la documentació i no hi ha contradiccions (quadra la data de naixement i quadra la data de defunció). Les entitats recomanen a les víctimes no interposar una demanda perquè no hi ha res a denunciar; però comenten que hi ha víctimes que igualment tenen un xoc o que continuen mantenint que la persona que està enterrada allà no és el seu fill. En aquests casos consideren que caldria donar un suport psicològic a aquestes víctimes.
2. Es troba la documentació i presenta contradiccions. En aquest cas, les entitats conviden a posar una denúncia. El que demanen és tenir clar on s'han de dirigir les víctimes per fer-ho i que puguin tenir suport jurídic i psicològic durant tot el procés, i durant el retrobament, si escau. Cal disposar d'una fiscalia especialitzada i sensibilitzada que afavoreixi fer les exhumacions, sobretot en els casos en què els cossos són en fosses comunes. Caldria també disposar d'una policia judicial especialitzada i sensibilitzada que faci investigacions ben fetes i a fons.
3. No es troba la documentació que prova les irregularitats i es mantenen les sospites (la majoria dels casos). Cal una llei catalana que reconegui les víctimes (atemporal, ja que es coneixen casos d'anys posteriors a 1990). S'ha de crear un registre únic de víctimes. Cal organitzar actes o sistemes de reconeixement a les víctimes. I és necessari un suport psicològic, si escau, per fer un tancament com cal.

Respecte d'aquesta qüestió, la Llei 16/2020 ja preveu diverses d'aquestes demandes. L'article 4 estableix un procediment gratuït d'exhumació, a càrrec de l'IMLCFC. L'article 7.6 planteja que, durant la investigació dels fets, les víctimes tenen dret a un suport jurídic gratuït; però no diu qui ha de ser el responsable d'articular-lo. També estableix que en el moment en què es dilucidi la veritat o la impossibilitat d'obtenir-la, les víctimes han de poder accedir a un suport psicològic gratuït; però no diu per a qui. Els articles 7.7-7.9 estableixen que els cossos policials autonòmics i locals han de col·laborar en la investigació dels fets. Els poders públics han de facilitar a les víctimes l'accés a la documentació i han d'instar d'ofici, per mitjà l'OVDPM, la investigació policial dels casos. La disposició addicional segona proposa una unitat policial específica en el Cos de Mossos d'Esquadra (un equip especialitzat en la desaparició forçada de menors).

Des de la Comissió s'ha proposat: la no prescripció dels fets; ratificar la Convenció sobre la imprescriptibilitat dels crims de guerra i dels crims de lesa humanitat; estipular que el delictes de lesa humanitat és imprescriptible; que els terminis de prescripció comptin des del moment en què cessa la desaparició forçada: quan la persona apareix en vida, se'n troben les restes o se li restitueix la identitat; la creació d'un registre únic: crear una xarxa documental, de dades, de professionals i de coneixement; pel que fa a la investigació, que es faci un dictamen jurídic penal, amb relació als fets, que vinculi tots els departaments i faciliti la investigació, per ser delictes constituït, i que permeti fer el tracte adequat a la víctima (no més causes judicials tancades per defecte).

Les demandes de les víctimes que no han quedat recollides en la Llei 16/2020 o per part de la Comissió són: disposar d'una fiscalia especialitzada i sensibilitzada que afavoreixi les exhumacions (la Generalitat de Catalunya no té aquesta competència); el suport psicològic quan no hi ha hagut desaparició forçada de menors o no s'ha pogut provar i tampoc no es diu res del suport jurídic durant el procés penal posterior.

3.5.3. Identificació de familiars a través de l'ADN

En relació amb aquesta qüestió, les entitats que representen les víctimes destaquen tres necessitats bàsiques, que són: la creació d'un banc d'ADN, en què s'haurien d'incloure familiars i possibles persones desaparegudes, i que interconnecti amb bancs de tot l'Estat i, a ser possible, amb bancs internacionals; la necessitat de disposar d'un lloc o servei per poder-ser fer les proves d'ADN de manera gratuïta, que sigui útil per a la recerca i la investigació, sense necessitat d'interposar una denúncia prèvia, i la possibilitat de recollir mostres d'ADN de familiars vius que tenen sospites i que ja tenen una edat avançada.¹⁰

Les respostes que es troben a la Llei 16/2020 respecte de la identificació dels familiars per l'ADN són diverses: l'article 10 diu que s'ha de crear una base de dades d'identificadors d'ADN, de caràcter gratuït, que contingui tota la informació; que s'han de conservar les mostres de restes òssies o de material genètic de les diferents exhumacions, amb la seqüència d'ADN, i que s'han de facilitar a les víctimes interessades; també estableix que les víctimes poden sol·licitar que els siguin preses mostres per seqüenciar-ne l'ADN per tal que puguin ser comparades amb altres dades.

D'altra banda, des de la Comissió Interdepartamental proposem: un cens de persones desaparegudes; un programa d'identificació genètica gratuïta; un registre de perfils genètics (preferentment, la connexió al registre CODIS, per la seva interconnexió estatal i internacional); preveure que totes les investigacions que ho requereixin, i sempre que sigui possible, incorporin la prova d'ADN.

L'únic aspecte no previst per la Llei o la Comissió, respecte d'aquest punt, és determinar un circuit operatiu perquè qualsevol persona presumptament víctima pugui accedir a arxivar el seu perfil genètic per a eventuais investigacions futures.

3.5.4. Retrobaments

Tot i que en molt pocs casos hi ha hagut la possibilitat de fer un retrobament, les víctimes demanen que, quan s'esdevingui, es faci un retrobament com cal. En el cas que s'hagin identificat les dues parts, cal que hi hagi professionals especialitzats que treballin per a un eventual retrobament. Ha de ser un retrobament treballat per les dues bandes. S'ha de fer de manera consensuada i parlada entre la mare biològica i els fills.

En aquest aspecte, la Llei 16/2020, a l'article 3.10 disposa que l'OVDPM, per mitjà d'un equip especialitzat, ha de preparar el retrobament i contribuir al seu bon desenvolupament; l'article 5.3 estableix que les víctimes, si ambdues parts s'hi avenen, tenen dret a un

¹⁰ Especialment rellevant en el cas de les riuades del Vallès del 1962.

retrobatment acompanyat per professionals d'un servei públic especialitzat i gratuït, que l'ha de preparar i fer possible.

La Llei, però, no especifica quins professionals poden preparar aquests retrobaments ni de quina manera s'ha de fer, i caldrà a esperar un reglament posterior que prevegi el procediment que s'ha de seguir. A més, quedaria pendent el contacte amb el Departament de Treball Afers Socials i Famílies per veure com fan els retrobaments en altres situacions, i si seria aquest organisme l'encarregat d'articular els retrobaments també en aquests casos.

3.5.5. Altres necessitats

A través de les entrevistes dutes a terme, les entitats que representen les víctimes demanen també que es puguin fer campanyes de difusió i sensibilització, per tal que els fets vinculats a la desaparició forçada de menors es coneguin i puguin contribuir a l'aparició de noves víctimes. És important fer-ho quan el sistema de resposta estigui articulat. En algunes ocasions, s'han emès reportatges d'impacte en mitjans de comunicació i se n'ha fet publicitat, però no hi ha hagut capacitat de resposta.

La Llei 16/2020 preveu actuacions en aquest sentit: l'article 6 esmenta diverses actuacions (campanyes de difusió i sensibilització); l'article 7.5 diu que els poders públics han d'aplicar polítiques de memòria col·lectiva adequades per aconseguir la reparació i la no repetició dels delictes comesos. Pel que fa als actes de reconeixement, l'article 5 proposa el dret a la reparació (restitució de la identitat veritable; reparació de danys i perjudicis); l'article 6 obliga els poders públics a organitzar actes d'homenatge i reconeixement a les víctimes d'aquests delictes i a instituir un dia en memòria dels menors que han estat objecte de la desaparició forçada i de les seves famílies.

Aquesta qüestió no s'ha tractat específicament des de la Comissió, però valorem que la Llei dona una resposta prou completa a les necessitats expressades per les entitats de víctimes.

3.5.6. Conclusions

La Llei 16/2020 dona resposta a la majoria de les demandes de les organitzacions de víctimes i va més enllà de les seves peticions. Cal destacar les aportacions següents de la Comissió (pel que fa a la coincidència amb les demandes de les víctimes):

- Proposta de ratificar la Convenció sobre la imprescriptibilitat dels crims de guerra i dels crims de lesa humanitat.
- Proposta de creació d'una xarxa compartida de documents, dades, coneixement i professionals per donar una mateixa resposta al ciutadà.
- Elaboració de l'informe jurídic penal per garantir la investigació i la protecció de les dades. Proposta del cos policial dels Mossos d'Esquadra per accedir a la base de dades de l'FBI per raons humanitàries.
- Recull de les mostres de les mares i els nadons proposat per Salut per a la no repetició.
- Petició dels arxius civils i d'adopció per al cas dels nens desapareguts durant les riuades del Vallès de 1962.

- Proposta d'elaborar un decàleg de drets perquè el ciutadà tingui la informació clara i al seu abast. Proposta d'un registre d'ADN connectat en l'àmbit estatal i internacional.
- Necessitat de disposar d'un circuit que garanteixi el suport psicològic en moments clau, com ara el moment en què tenen evidència que hi va haver irregularitats en el seu cas i en els retrobaments.
- Requeriment d'un professional referent de salut mental dins la xarxa SISCAT, un circuit de derivació, i un procediment normalitzat d'actuació. Aquest referent ha de tenir coneixements d'estratègia interdepartamental i integral davant la desaparició forçada de menors, així com de l'impacte emocional de la situació viscuda i les possibles conseqüències sobre la salut mental. Ateses les particularitats de l'estratègia i que se n'espera una casuística baixa, es proposa centralitzar aquesta atenció i valorar, en funció de les necessitats, la possibilitat d'ampliar els punts d'atenció i de traslladar l'expertesa adquirida i la implantació del procediment d'actuació establert on sigui necessari, dins el territori català.
- Pel que fa a l'Oficina de la Víctima de la Desaparició Forçada de Menors que preveu la Llei, cal que se n'especifiqui reglamentàriament la naturalesa i el funcionament. Cal preveure també de quina manera es donarà resposta a les víctimes mentre aquesta oficina no estigui constituïda.

Algunes organitzacions de víctimes han manifestat escepticisme davant la nova Llei, ja que consideren que la prioritat és organitzar els serveis a la pràctica i donar respostes efectives. Cal vetllar per una aplicació efectiva de la Llei i que l'Administració doni respostes.

4. Proposta d'acció estratègica

4.1. Principis rectors

En el marc dels treballs i les conclusions de la Comissió Interdepartamental, es proposa al Govern de la Generalitat de Catalunya que assumeixi la recerca de desapareguts com un mandat polític i una obligació política, social i ètica, i que actuï sobre la base dels principis bàsics següents:

- **Veritat:** esclarir els fets i quantificar la desaparició forçada de menors en cadascuna de les etapes, així com el grau de responsabilitat dels poders i les entitats públiques i privades en l'abast d'aquest drama humanitari.
- **Contextualització:** identificar les causes polítiques, socials i econòmiques del fenomen i destriar-ne les pròpies de cada etapa diferenciada de la pràctica criminal.
- **Reparació:** preveure les eines administratives i els mecanismes de col·laboració públics i privats que garanteixin una resposta institucional i de país adequada, a l'alçada del drama humanitari que la desaparició forçada de menors ha suposat per al conjunt de la nostra societat.
- **Responsabilitat:** conèixer i identificar els organismes, les institucions, les entitats i, fins i tot, les persones responsables, i facilitar les eines fàctiques i jurídiques en la persecució del delictes.
- **Igualtat:** destacar l'accent de violència masclista que caracteritza cadascuna de les diferents etapes del fenomen criminal i definir les eines de reparació específica de les víctimes i de l'impacte social i col·lectiu que aquest biaix de gènere va comportar.
- **Atenció a la víctima:** garantir a les víctimes un accés a la reparació, en un sentit integral, i facilitar-los les eines d'accés als programes que es defineixin, amb especial cura al respecte i garantia del dret a la identitat i la filiació i amb previsió de mesures correctores no materials i simbòliques.

4.2. Pla d'accions

En el marc de l'assumpció responsable de les obligacions esmentades, es proposa al Govern de la Generalitat de Catalunya promoure les accions següents:

4.2.1 Quant a les relacions interinstitucionals

- Facilitar i fomentar el contacte i la coordinació entre els organismes i les institucions interessades en la desaparició forçada de menors o que hi estan vinculades:
 - Establir una col·laboració entre el Departament de Salut i els Mossos d'Esquadra per automatitzar i informatitzar les fitxes de la prova biomètrica. Cal preveure el cost de pujar les empremtes al sistema informàtic; però, si no s'informatitzen, no seran útils en la recerca de persones. Amb aquesta finalitat, cal atènyer-se a allò que disposi la legislació vigent en matèria de registre civil.

- Posar en funcionament la fitxa de la prova biomètrica, mèdica i analítica del naixement i el protocol per als centres sanitaris amb servei de maternitat de Catalunya.
 - Elaborar un protocol d'organització del treball en xarxa i de cooperació entre el personal arxiver i tècnic de diferents institucions, d'acord amb la LOPD, per facilitar i orientar la recerca, atès que el volum documental és molt elevat i implica diferents fons i tipus d'arxius, sempre que la documentació s'hagi conservat.
 - Crear una xarxa interdepartamental de documents, dades i coneixement, així com de professionals, amb els fons identificats i catalogats, per gestionar adequadament la problemàtica i donar-hi una resposta de més qualitat,
 - Dissenyar i aplicar una formació adequada als professionals implicats i un protocol d'atenció i avaluació homogeni i únic que permeti als departaments, organismes i entitats actores de la resposta actuar amb criteris comuns d'avaluació de la consulta o situació que impulsi la investigació i donar una resposta uniforme al ciutadà.
 - Coordinar i unificar la resposta i el retorn de les sol·licituds d'accés a expedients arxivats que presentin els investigadors.
- Identificar les eines i els mecanismes de cooperació amb el Síndic de Greuges de Catalunya en aquest àmbit.
 - Reforçar els mecanismes de cooperació que ja hi ha a Catalunya i promoure'n la creació de nous amb altres administracions competents o interessades de la resta de l'Estat espanyol, per salvar la fragmentació de polítiques públiques actuals i garantir els drets de les víctimes.
 - Instar i aconseguir la ratificació dels tractats internacionals sobre la imprescriptibilitat dels crims de guerra i dels crims de lesa humanitat per part de l'Estat espanyol.

4.2.2. Quant al règim franquista i la seva herència

- Avançar en l'educació i la formació en memòria històrica i drets humans:
 - A les escoles, superar el tracte de la Guerra Civil que encara avui es fa en els llibres de text.
 - En les formacions de jutges i fiscals, augmentar la preparació sobre drets humans, dret internacional i realitat del franquisme i del paper que hi va jugar la judicatura.
- Promoure el debat sobre la derogació de la Llei 46/1977, de 15 d'octubre, d'amnistia, especialment en aquells preceptes que fan de paraigua als delictes de lesa humanitat.
- Instar la revisió de les reminiscències del franquisme en el model institucional espanyol i promoure'n la regeneració democràtica, amb especial atenció al poder judicial i a la relació de l'Estat amb l'Església catòlica.

4.2.3. Dins l'àmbit legal, judicial, administratiu i policial

- Defensar i difondre el criteri legal i jurídic perquè els terminis de prescripció comptin des del moment en què cessa la desaparició forçada, i perquè es descarti de manera definitiva el corrent hermenèutic que determina l'inici del còmput a partir de la majoria

d'edat del menor d'edat sostret o qualsevol altre que sigui més limitatiu de l'impuls d'accions per part de les persones interessades.

- Assegurar la col·laboració institucional del conjunt de poders públics de l'Estat, fins i tot la fiscalia i poder el judicial, en procediments judicials iniciats i tramitats fora de l'Estat espanyol.
- Fomentar la creació, compartició i modificació de fitxers amb dades d'interès per a l'objecte de la investigació i recerca en l'àmbit de la desaparició forçada de menors, incloses les dades de salut, genètiques, biomètriques i judicials, en el marc d'una estratègia orientada a dada que tingui per finalitat facilitar la investigació i recerca en aquest àmbit. De manera prioritària, cal treballar per aconseguir:
 - Crear una base de dades de persones afectades per la sostracció forçada de menors, en què han de constar les informacions relatives a les persones que han estat objecte directe d'una sostracció i les dels familiars que les cerquen, així com tota la informació sobre les circumstàncies de la desaparició que puguin ser emprades per resoldre els expedients.
 - Crear d'una base de dades d'identificadors d'ADN en què consti la informació necessària per poder relacionar les dades de les persones sostretes amb les dels seus familiars. Aquesta base de dades ha de contenir, d'una banda, una base de dades de perfils genètics de persones que han estat objecte directe d'una sostracció i, d'altra banda, una base de dades de perfils genètics de familiars. Els encreuaments de les dades d'ambdues bases ha de permetre la identificació de la persona cercada.
- Disposar d'un protocol que faciliti l'accés i la compartició de dades i informació d'interès per a la investigació i recerca en l'àmbit de la desaparició forçada de menors, amb ple respecte a la normativa de protecció de dades de caràcter personal que hi sigui aplicable. A aquests efectes, l'arquitectura del protocol i els mecanismes i les eines d'execució han de ser avaluats i validats per l'Autoritat Catalana de Protecció de Dades i per l'Agència Espanyola de Protecció de Dades, pel que fa al tractament i els fitxers de dades judicials amb finalitats no jurisdiccionals, que són competència d'aquest organisme. Pel que fa a l'accés i compartició de dades de naturalesa judicial, cal procurar el vistiplau del Consejo General del Poder Judicial, a través del Comité Técnico Estatal de la Administración Judicial Electrónica (CTEJAE) o, quan no es tingui, cal instar perquè es facin les modificacions d'ordre legislatiu estatal oportunes.
- En defecte de protocol, i en els casos en què el personal dels arxius judicials pugui localitzar documentació d'interès en l'àmbit de la desaparició forçada de menors, traslladar aquesta informació al lletrat de l'Administració de justícia responsable de la documentació, al secretari coordinador provincial i al secretari de Govern del TSJC (Circular 3/2015, de 5 d'octubre, d'accés a expedients i arxius judicials per a la realització d'estudis científics).
- Promoure davant els organismes, administracions i poders públics competents la reobertura d'investigacions policials i judicials tancades, impulsar les que estiguin en tràmit i obrir-ne de noves, en relació amb els desapareguts i el presumpte delictes comès,

d'acord amb els preceptes i precedents legislatius europeus, internacionals i els de l'ONU, tal com exposa el resum de la segona sessió de treball de la Comissió.¹¹

- Establir un programa d'identificació genètica adreçat a obtenir les dades genètiques de les persones afectades.
- Instar i treballar la modificació de la Llei orgànica 10/2017, de 8 d'octubre, reguladora de la base de dades policial sobre identificadors obtinguts a partir de l'ADN, per tal que inclogui la possibilitat d'introduir-hi identificadors obtinguts a partir dels menors sostrets i dels seus possibles familiars, amb la recollida i l'emmagatzematge de perfils d'ADN de les persones sostretes a les mares biològiques per ser donades en adopció i dels familiars que són possibles víctimes de la sostracció.
- Aprofitar el potencial de la base de dades CODIS, regulada per la Llei orgànica 10/2007, de 8 d'octubre, reguladora de la base de dades policial sobre identificadors obtinguts a partir de l'ADN.

4.2.4. Quant a l'atenció a les víctimes

- Crear i alimentar un portal de transparència, restauració i aportació, a partir dels fons arxivístics en xarxa, els coneixements que generi el programa de recerca i l'aprenentatge continuat, fruit de l'atenció acompanyada, de manera que els ciutadans tinguin accés al fons documental, puguin investigar-hi i contribueixin a enriquir-lo aportant-hi dades o informació.
- Articular un sistema integral d'atenció a les víctimes, que comportaria:
 - Crear una oficina especialitzada i amb personal expert que doni suport i orientació a les víctimes.
 - Formar i especialitzar professionals del Departament de Salut, dels registres civils i de les oficines de cementiris perquè es mostrin sensibles i proactius davant les demandes de les víctimes.
 - Disposar de persones formades, sensibilitzades i especialitzades en desaparició forçada de menors a la policia i a la fiscalia.
 - Donar suport psicològic efectiu a totes les persones que durant anys han estat mantenint la incertesa respecte d'una eventual desaparició forçada –tant si s'acaba determinant com si no que la sostracció forçada va tenir lloc– quan hi ha evidència que hi va haver irregularitats; i també donar suport en els retrobaments.
 - Establir un circuit per rebre les persones que s'han d'atendre, perquè els referents de salut mental puguin donar una resposta àgil i de qualitat a les necessitats de suport psicològic que puguin tenir. Aquest circuit ha de ser clar i és necessari conèixer qui detecta la necessitat i en fa la derivació, i que aquesta derivació es faci com més aviat millor per poder planificar i anticipar les actuacions.
 - Establir una xarxa de contactes –coneguda pels referents de salut mental– a qui adreçar-se per coordinar les actuacions amb els diferents departaments implicats.

¹¹ Per aquesta raó s'ha fet un dictamen jurídic penal, amb relació als fets, que vincula tots els departaments i facilita la investigació, per ser delictes constituït i que permeti fer el tracte adequat a la víctima (no més causes judicials tancades per defecte). Vegeu l'annex 2.

- La xarxa pública de salut mental disposa dels mitjans per atendre les necessitats d'atenció sanitària previstes. En cas que s'incrementés la demanda o es requerís més especialització, es faria necessari preveure un finançament específic per promoure l'ampliació i la creació de coneixement expert en aquest àmbit.
 - Prestar suport o orientació jurídica a les víctimes al llarg del procés de recerca i investigació, abans d'iniciar les accions legals, si escau.
 - Oferir a les víctimes accés gratuït a les proves d'ADN i crear un registre d'ADN amb connexions àmplies.
 - Determinar, de manera pràctica i efectiva, un equip especialitzat que prepari i desenvolupi els possibles retrobaments.
 - Posar en valor la transparència envers les famílies i articular un acompanyament mentre estiguin presents en les exhumacions.
- Documentar i establir una carta de drets i serveis que permeti que el ciutadà sàpiga quins drets té i com els pot articular i ser acompanyat, d'acord amb l'Estatut de la víctima.
 - Fer una campanya global informativa i de difusió perquè totes les famílies implicades i les persones adultes que tinguin sospites d'haver estat víctimes d'una sostracció de menors es facin les proves genètiques, per augmentar la quantitat de mostres i per poder trobar casos amb caràcter retroactiu.

4.3. Pla de recerca

Aprovar un pla recerca que aposti per l'anàlisi històrica, científica, arxivística i social del fenomen i del període, ho documenti i estableixi patrons que connectin amb investigacions judicials i policials, consultes, denúncies i víctimes.

Aquest pla ha de tenir un caràcter global i l'ha de liderar el Departament de Justícia, amb la participació de tots els departaments i organismes de la Generalitat de Catalunya amb àmbits funcionals d'interès per a la recerca, i la integració de tots els organismes i les entitats públiques i privades que puguin aportar informació i dades d'interès per a la recerca.

Les tasques de recerca han de prendre com a referència la catalogació de les dades recollides en els diferents expedients i arxius: de maternitat i mèdics de centres mèdics tancats i també dels oberts que corresponguin al darrer període; de la Generalitat, concretament dels departaments de Salut, Justícia i Cultura, pel fons històric i les biblioteques; dels registres civils i jutjats de pau; de les esglésies; de les presons, i dels arxius judicials.

Com a recerques prioritàries, cal impulsar la recerca i la investigació de fets històrics que tinguin indicis clars d'irregularitats, com és el cas, per exemple, de la recerca que ja s'està duent a terme en relació amb les riuades del Vallès dels anys 1962 i 1963, encara que tinguin un caràcter temporal i circumstancial acotat.

4.4. Desplegament de la Llei 16/2020, de 22 de desembre, de desaparició forçada de menors a Catalunya

Es proposa al Govern que iniciï els treballs per al desplegament reglamentari de la Llei 16/2020, de 22 de desembre, de desaparició forçada de menors a Catalunya, amb la màxima celeritat possible, de manera que l'atenció de les conclusions dels treballs de la Comissió i la formulació i el desplegament del futur reglament s'integrin en una mateixa estratègia coordinada de resposta efectiva dels poders públics de Catalunya davant el drama humanitari que ha suposat per al nostre país la desaparició forçada de menors. El procés de formulació del futur reglament ha de prendre en especial consideració la naturalesa, adscripció, arquitectura i funcionament de l'Oficina de la Víctima de la Desaparició Forçada de Menors, creada per la Llei.

4.5. Comissió d'investigació parlamentària en l'àmbit de la desaparició forçada de menors a Catalunya

Instar davant el Parlament de Catalunya, d'acord amb el que preveu l'article 58 del Reglament del Parlament i en atenció als treballs i conclusions de la Comissió Interdepartamental per a la Concreció d'una Estratègia Interdepartamental i Integral davant la Desaparició Forçada de Menors, la creació d'una comissió d'investigació en aquest àmbit.

Elevar al govern espanyol l'oportunitat de constituir una comissió d'investigació parlamentària al Congrés dels Diputats, atès l'abast estatal del fenomen i la implicació de poders i entitats de l'Estat en la gènesi i confecció de l'arquitectura jurídica, legal i institucional que va fer possible el drama humanitari de la desaparició forçada de menors.

4.6. Programa de Govern

És molt pertinent i necessària l'aprovació d'un programa que doti dels recursos econòmics i personals les unitats i els diferents departaments que han de treballar en aquest àmbit, perquè puguin atendre les accions estratègiques proposades, amb atenció especial a l'execució del pla d'accions i el disseny i la implementació del pla de recerca.

5. Annexos

Els annexos es recullen en un document a part.

5.1. Actes i documentació de les sessions

5.1.1. Primera sessió. El fenomen de la desaparició forçada de menors

Acta

5.1.2. Segona sessió. Perspectiva judicial. Tractament del delictes. Conseqüències jurídiques i prescripció

Acta

Documentació

Situació normativa actual

Informes ONU

5.1.3 Tercera sessió. Investigació judicial i policial. Accés als arxius

Acta

Documentació

Arxius de Salut

Arxius judicials

Conclusions del grup de treball

5.1.4. Quarta sessió. Tractament forense. Identificació, ADN i programa d'identificació genètica

Acta

Documentació

Programa d'identificació genètica de la Generalitat de Catalunya

IMLCFC

Base de dades CODIS

5.1.5. Cinquena sessió. Atenció a la víctima – suport jurídic, psicològic i mèdic- i gestió dels retrobaments.

Acta

Documentació

Necessitats percebudes per les víctimes

5.1.6. Sisena sessió. Conclusions

Acta

Presentació

5.2. Informe jurídic per al Grup de Treball sobre Desaparicions Forçades d'Infants

(Dr. Josep Maria Tamarit Sumalla, catedràtic de Dret penal de la Universitat de Lleida i de la Universitat Oberta de Catalunya)